

Brožura příspěvků z konference

ROMSKÁ LGBT+ KOMUNITA V EVROPĚ: CESTY KE ZVIDITELNĚNÍ

24.-25. února 2022

PRAHA

Konference a tato brožura jsou součástí projektů: (A) Zvyšování viditelnosti LGBTIQ Romů: podpůrné aktivity pro romskou LGBTIQ menšinu (financováno z programu Evropské unie Práva, rovnost a občanství, 2014–2020) a (B) Zviditelněme Romskou LGBT+ menšinu (financováno z bilaterální iniciativy, Norské fondy 2014-2021).

Projekty realizovalo a koordinovalo ARA ART, z.s. ve spolupráci s Quo Vadis (Slovensko), Diverse Youth Network (Maďarsko) a FRI – foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold (Norsko).

DIVERSE
YOUTH
NETWORK

Brožura příspěvků z konference

**ROMSKÁ LGBT+ KOMUNITA V EVROPĚ:
CESTY KE ZVIDITELNĚNÍ**

24.-25. února 2022

PRAHA

ARTART
2022

ÚVODNÍ SLOVO	4
Občanská advokacie prostřednictvím kulatých stolů	6
Cesty ke zviditelnění: LGBTQ+ Romové v Norsku	10
KONFEREČNÍ PŘÍSPĚVKY	11
1. část: Romská LGBTQ+ menšina a její postavení ve vybraných zemích EU (ČR, Maďarsko, Slovensko)	11
SLOVENSKO: Mikuláš Lakatoš ARA ART-SK, PR manažer a lektor.....	11
2. část: Umění, média, sexualita a gender	14
SLOVENSKO: Robert Gabris umělec, aktivista za lidská práva	14
RAKOUSKO: Sandra Selimović herečka, režisérka a zpěvačka	16
MAĎARSKO: Joci Márton aktivista za lidská práva	22
3. část: Na pomezí akademické sféry, aktivismu a politiky	25
MAĎARSKO: Dezso Mate Kulturwissenschaftliches Institut Essen (KWI)	25
NORSKO: Miriam Aurora Hammeren Pedersen FRI – Norská organizace pro sexuální a genderovou rozmanitost	36
4. část: Křížovatky identity: romští transsexuálové a zdraví	40
ČESKÁ REPUBLIKA: Mgr. Karel Pavlica, Ph.D. Prague Pride, z. s.	40
RUMUNSKO: Antonella Lerca Duda (1990), členka představenstva organizace TGEU	44
USA: Kirill Ivan Staklo PeerPride	46
5. část: Můj příběh: LGBTIQ Romové na Balkáně	51
BULHARSKO: Biser Alekov Bravo	51
RUMUNSKO: Iulian Stoian , Národní agentura pro práva Romů, rumunská vláda	53

Je mi ctí představit vám publikaci, která je výsledkem naší závěrečné konference na téma romské LGBT+ komunity v evropském kontextu. Pro naši organizaci, která se tímto tématem zabývá již 10 let, je to zásadní okamžik.

Jsem velmi rád, že se konference zúčastnilo tolik odborníků a známých osobností.

Tato konference uzavřela dlouhodobý projekt s názvem „ROMA LGBT + GOES VISIBLE IN EUROPE“, který byl realizován za podpory programu Evropské unie Práva, rovnost a občanství (2014–2020), Heinrich Boell Stiftung, *Nadace Dreilinden*, Velvyslanectví Spojených států amerických v České republice a Norských fondů. Děkujeme.

Reagujeme na kritickou situaci těch LGBT+ osob romského původu, kteří se stali terčem různých forem znevýhodnění a intersekcionalní diskriminace do takové míry, že byli vytěsněni z oficiálních integračních a inkluzivních opatření a politik. Periferní postavení této komunity jen prohlubuje jejich zranitelnost a zvyšuje riziko, že budou muset čelit nenávisným projevům, stigmatizaci, homofobii a nedostatečnému přijetí ze strany společnosti.

Jsem přesvědčen, že úspěch tohoto projektu tkví také ve spolupráci s našimi partnerskými organizacemi Quo Vadis ze Slovenska a Diverse Youth Network z Maďarska. Děkujeme.

Dovolte mi, abych vás seznámil s aktivitami prováděnými v rámci tohoto projektu.

Analýza stavu romské LGBTIQ komunity

Vypracovali jsme analýzu situace romské LGBT+ menšiny. Kromě naší cílové skupiny jsme se obrátili také na neziskové organizace a vládní instituce, abychom se jich zeptali, co pro tuto skupinu lidí dělají.

Advokacie

Výsledky analýzy jsme u kulatého stolu představili těm, v jejichž moci je věci změnit.

Webové stránky

Jsem rád, že se nám podařilo dosáhnout našeho cíle a vytvořit webové stránky s důležitými a ucelenými informacemi o romské LGBT+ menšině, včetně příkladů dobré praxe, příběhů zástupců romské LGBT+ komunity a interaktivní mapy míst po celé Evropě, které nabízí pomoc.

Osvětová kampaň

Spustili jsme online osvětovou kampaň s názvem „Život je krátký na to, abychom nenáviděli své děti“, která probíhala po celé Evropě v pěti jazycích, včetně romštiny. Dále jsme se v kampani zaměřili na předsudky, které romská komunita má vůči lidem jiné sexuální orientace.

Klademe si za cíl:

- Zlepšit informovanost klíčových aktérů o postavení romské LGBT+ menšiny ve vybraných zemích.
- Zvýšit informovanost a povědomí veřejnosti o romské LGBT+ menšině.
- Posílit výzvu Evropské unie, aby vnitrostátní politiky integrace romských komunit v členských státech odrážely potřeby rozmanitého složení skupin, kterou romská populace představuje.
- Zvýšit obhajobu v uplatňování intersekcionalního přístupu v boji proti diskriminaci romské LGBT+ menšiny.
- Upevnit a rozšířit funkčnost mezinárodní romské LGBT+ platformy.

Věřím, že z konference vzešly informace, názory, konkrétní návrhy a doporučení pro zlepšení kvality života romské LGBT+ komunity, které naplní naše společné cíle.

David Tišer, ředitel ARA ART

OBČANSKÁ ADVOKACIE

prostřednictvím kulatých stolů

Občanská advokacie prostřednictvím kulatých stolů

V zájmu ochrany práv a zájmů romské LGBTIQ komunity a identifikace problémů, které snižují kvalitu jejich života a prohlubují sociální nerovnosti, kterým jsou dlouhodobě vystaveni byly formou vybraných nástrojů občanské advokacie zrealizovány cílené aktivity - analytická činnost, doporučení, kampaň.

Základem byla analytická zpráva o postavení romské LGBTIQ komunity ve vybraných zemích EU (Česko, Maďarsko a Slovensko) v kontextu vícečetné diskriminace této menšiny. Výstup prostřednictvím závěrů přináší soubor doporučení, jako východisko a zároveň podnět k vyvolání odborné diskuse k definování konkrétních návrhů, které budou reflektovat problémy LGBTIQ Romů a Romek.

Pro tento účel byly iniciovány národní kulaté stoly na které byla přizvána široká odborná veřejnost t.j. zástupci příslušných ústředních orgánů státní správy, samospráv, vědecké a akademické obce, romských a neromských nevládních organizací, lidskoprávních institucí a pod. V rámci série prvních okrouhlých stolů na národní úrovni byla v jednotlivých zemích prezentován záměr zpracování analytické zprávy, metodologie, klíčová zjištění, která vedly k následujícím závěrům:

- přetrvávající marginalizace tématu LGBT+ Romů - „menšina v menšině“
- nízká míra povědomí o specifickém postavení romské LGBT+ komunity a jejich potřebách (nedostatek dat)
- neexistuje institucionální podpora reflektující na specifické potřeby LGBT+ Romů a Romek
- chybí systematická a adresná podpora MNO sektoru pro podporu aktivit v oblasti boje proti předsudkům, stereotypem, protiromským projevům, nenávisti
- inštitucionální homofobie se promítá také na úrovni dotací, přidělování grantů včetně nastavování výzev – financování buď na „Romů“ (státní/EU), nebo na LGBT+ (donori)
- pár MNO, které se LGBT+ Romům věnují, dosáhne jen na finance zajišťující přežití a poskytování základních služeb na rok, nemají core –funding či víceleté financování (oslabení systematické a dlouhodobé činnosti)
- ustanovení o vícenásobné diskriminaci ve vnitrostátních právních předpisech zcela chybí
- vícenásobná diskriminace není zákonem výslovně zakázána a neexistuje judikatura zabývající se vícenásobnou diskriminací
- postupné oslabování lidskoprávních nástrojů a institucí (CZ, SK, HU)
- slabý mechanismus monitorování

Nutnost rozšířit sociální politiky a právní ustanovení o intersekcionalní přístup a začlenit intersekcionalitu do středu národního a nadnárodního „tvrdého“ práva EU, například prostřednictvím doposud nepřijaté horizontální směrnice.

Moderovaná diskuse a hodnocení dotazníky účastníků přinesly podněty zaměřované do oblastí, které vyžadují zvýšenou míru intervence pro dosažení lepší kvality života romské LGBTIQ komunity.

Nejvyšší prioritu v rámci každého kulatého stolu uskutečněného ve všech třech zemích dosáhla oblast osvěty a informovanosti, druhou preferovanou oblastí je změna legislativy, v trestním právu a revidovat antidiskriminační zákon tak, aby explicitně definovala vícečetnou diskriminaci.

Zavedení mechanismu cílené finanční podpory nevládním organizacím pracujícím s romskou LGBTIQ komunitou a přijetí konkrétních opatření představují třetí prioritní oblast.

Z prvních národních kulatých stolů vyplynulo, že pro dosažení systémových změn je také nezbytné zajistit:

- pravidelnou analytickou a výzkumnou činnost, kterou se zajistí adekvátní mapování potřeb a problémů romské LGBTIQ komunity pro adresnější nastavení politik
- rozšířit a financovat služby a podporu LGBTIQ Romům a jejich příbuzným a zajistit tak dostupnost forem pomoci, které budou odpovídat jejich potřebám a také budou zohledňovat a uplatňovat kulturně citlivý přístup
- realizovat opatření zaměřená na boj s protiromským rasismem, homofobií, transfobií a to počínaje primární prevencí (edukační, informační a osvětové materiály), aktivitami směřujícími ke zvyšování informovanosti LGBTIQ Romů v oblasti ochrany před diskriminací, nenávisťnými projevy, homofobií a transfobií změnami, které posílí ochranu před nenávisťnými projevy v online prostředí

- podporovat zprostředkování právního poradenství a bezplatného právního zastupování v soudních řízeních vícenásobné diskriminace (rod, etnicita, sociální status, orientace) jako nutného kroku pro vytvoření podmínek finančně dostupných služeb a zvýšení předpokladů ohlašování případů diskriminace
- zřídit centra primární a sekundární pomoci LGBT + ze státního rozpočtu
- monitorovat soudní praxi v řízeních vícenásobné diskriminace (etnicita, rod, sexuální orientace a genderová identita)

Druhá část národních kulatých stolů byla z důvodu pandemie COVID-u 19 realizována převážně online ale také hybridní formou. Participativním přístupem byl rámec výše uvedených návrhů rozšířen o další opatření a aktivity pro účely jejich včlenění do veřejných politik v podmínkách jednotlivých zemí.

Ukotvit a zajistit systematické vzdělávání pracovníků státní správy a samosprávy - pedagogičtí a nepedagogičtí pracovníci škol a školských zařízení, pracovníci v sociálních službách, terénní pracovníci, v komunitních a nízkoprahových centrech, ústavní a zdravotní péči, městské i státní police.

Čímž se především zkvalitní a zlepší přístup v práci s touto zranitelnou skupinou obyvatelstva či jejich příbuznými. Posílí se možnosti účinné eliminace projevů stereotypizace, stigmatizace či předsudečného chování. Vzděláváním a metodickou podporou získají pracovníci zkušenosti, které jim umožní uplatňovat postupy nebo realizovat aktivity podporující zvyšování informovanosti a osvěty širší veřejnosti.

Osvětou a informovaností zvyšovat povědomí o postavení lidí z romské LGBTIQ komunity přispět tak k upevnění práva na sebeurčení, zmírnění rizika tlaku nebo vyloučení – exkomunikace z nukleární a širší rodiny či komunity. Zavést financování osvědčených forem jako peer programy, svépomocné skupiny a kluby podpory pod. Zvláštní pozornost v této oblasti je třeba věnovat senzibilizaci prostřednictvím médií.

Sítováním služeb pomáhajících profesí, preventivistů a nevládních organizací, které pracují s LGBT+ komunitou aplikovat v praxi průřezový přístup. Iniciovat kooperaci s registrovanými církvemi a náboženskými organizacemi.

Kromě těchto průnikových opatření byly na úrovni národních kulatých stolů specifikovány následující podněty:

- vytvořit metodické pokyny pro uplatňování vícenásobné diskriminace v praxi (SK)
- vytvořit litigační nástroje (litigační praxi) v oblasti rovnosti žen a mužů a specificky v oblasti LGBT+ pro soudnickou praxi (SK)
- otevřít o diskusi o sběru dat lidí žijících v prostředí marginalizovaných romských komunit - metodika sběru (SK)
- změna kompetencí Slovenského národního střediska pro lidská práva (SK)
- zavést možnost registrovaného partnerství (SK, HU)
- změna zákonů- manželství, zrušení sterilizace trans osob, opatření pro nebinární lidi (ČR)

Aktuálně je jen v České republice zpracován návrh vládní strategie rovnosti a odstraňování bariér důstojného života LGBTI+ lidí na období 2021 - 2026, v níž jsou obsažena opatření totožná s doporučeními z národních kulatých stolů.

ESTY KE ZVIDITELNĚNÍ: LGBTQ+ Romové v Norsku

I když analytická zpráva ROMA LGBTIQ minority a jeho postavení v selected EU countries zkoumá situaci v České republice, na Slovensku a v Maďarsku v Norsku se uskutečnila národní konference u kulatého stolu zaměřená na téma LGBTQ+ Romů v norském kontextu. Šlo o historicky první veřejnou diskusi, která se týkala LGBTQ+ Romů.

Postavení norských Romů je specifické v tom, že v současnosti představuje jednu ze dvou oficiálně uznaných romských skupin jako národnostních menšin. Z výzkumu sexuální orientace, genderové rozmanitosti a životních podmínek, který byl spuštěn v polovině roku 2021 se ukazuje, že podíl osob, které se považují za příslušníky národnostní menšiny, je ve skutečnosti vyšší mezi binárními, transrodovými lidmi než mezi běžnou populací. To platí i pro ty, kteří se identifikují jako Římané (druhá skupina Romů) a Romové / Tataři.

S ohledem na tyto zvláštnosti a historický vývoj, problémy, kterým LGBTQ+ Romové čelí jsou identické jako v Česku, na Slovensku a Maďarsku. I v Norsku je možné označit tuto komunitu jako neviditelnou, a to v rámci romské komunity i ve větší komunitě LGBTQ+.

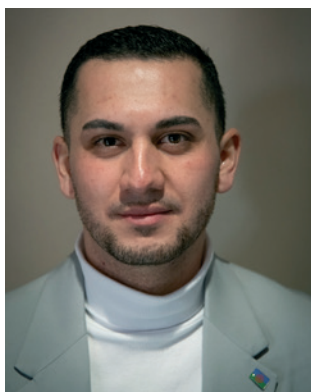
Míru jejich zranitelnosti prohlubuje přetrvávající kulturní a náboženská tabuizace tématu sexuální orientace a genderové identity. Jejich uzavřený komunitní způsob života je limituje ve vlastním sebeurčení, v povědomí a informovanosti například o možných formách podpory. Pomoci a většinové norské společnosti. Rezonuje v nich nedůvěra v systém institucionální pomoci. Sociální izolace resp. omezené sociální kontakty se širším okolím zvyšují riziko vyloučení z rodiny a komunity. Rámec uvedených problémů zahrnuje i oblast diskriminace, která se dotýká LGBTQ+ komunity jako takové, a antigypsyismu.

Konstruktivní diskuse a vzájemná výměna informací a zkušeností nastínila jisté směřování v oblasti začlenění norských LGBTQ+ lidí s romským původem do společnosti. Vytvořit prostor pro síťování a sdílení zkušeností a praxe v práci s romskou LGBTQ+ komunitou prohlubovat znalosti a informace nevládních organizací, které pracují s LGBTQ+ komunitou o tématu romských skupin / národnostních menšin a posílit tak schopnosti v používat kulturně citlivý přístup realizovat aktivity zaměřené na zvyšování informovanosti romské LGBTQ+ komunity vytvořit v rámci nevládních organizací základy -finační podmínky a personální kapacity pro poskytování psychologické, sociální, právní případně materiální podpory romské LGBTQ+ komunitě

ONFEREČNÍ PŘÍSPĚVKY

1. ČÁST: ROMSKÁ LGBT+ MENŠINA A JEJÍ POSTAVENÍ VE VYBRANÝCH ZEMÍCH EU (ČR, Maďarsko, Slovensko)

SLOVENSKO:

Mikuláš Lakatoš / ARA ART-SK, PR manažer a lektor

Mikuláš Lakatoš získal bakalářský titul v oboru Všeobecná zdravotní sestra na Slovenské zdravotníckej univerzite v Bratislave a specializačný certifikát na Stredoevropskej univerzite v Budapešti z romistiky v rámci medzinárodného interdisciplinárneho specializačného programu pro postgraduální studenty. Mikuláš v současné době dokončuje magisterské studium na Univerzite Komenského v Bratislave v programu Veřejná politika. Během své práce diplomovaného zdravotního bratra sledoval nedostatky v přístupu národnostních menšin

ke zdravotním službám na Slovensku a legislativní problémy týkající se implementace přístupu do klinické praxe. Mikuláš má také několik let zkušeností se vzděláváním, facilitací a vedením mládeže a prací s mládeží. V posledních letech se zaměřuje především na práci s romskou mládeží.

V roce 2021 byl Mikuláš vybrán jako národní poradce pro zdraví menšin Úřadu zmocněnce vlády Slovenské republiky pro romské komunity. Mikuláš se také podílel na přípravě Národní strategie pro integraci Romů do roku 2030, kde se soustředil na zlepšení přístupu k transkulturní a komunitní péči. V současné době se věnuje především své práci poradce pro zdraví menšin na Úřadu vlády Slovenské republiky, kde připravuje politiky veřejného zdraví zohledňující menšiny.

Mikuláš se k týmu ARA ART-SK připojil v roce 2021 jako dobrovolný aktivista. V poslední době působí jako PR manažer organizace a jako lektor. Zaměřuje se na zvyšování povědomí o velmi neviditelné romské LGBTQIA+ komunitě na Slovensku.

Větší viditelnost neviditelné komunity!

ARA ART-SK – Kde jsme?

ARA ART–SK je první pro-romská nevládní LGBTQIA+ organizace na Slovensku, která se soustředí na přípravné aktivity zaměřené na zlepšení podmínek pro tuto „neviditelnou komunitu“ ve Slovenské republice. Naše organizace občanské společnosti vznikla v prosinci roku 2020 a v současnosti sídlí v Bratislavě na Slovensku. Hlavním záměrem organizace je zvýšit povědomí veřejnosti o vícenásobně a intersekcionalně diskriminovaných jedincích nebo skupinách se zaměřením na marginalizované romské komunity.

Na jedné straně lze „značku občanské společnosti“ ARA ART-SK považovat za „novou nevládní organizaci“ v oblasti tvorby politiky na Slovensku ve vztahu ke skupinám sexuálních menšin, na druhé straně je však velmi důležité zmínit, že se organizace opírá o dlouhodobé zkušenosti v oblasti tvorby antidiskriminační politiky a politiky rovného zacházení, které s sebou přinášejí experti a aktivisté spolupracující s organizací. Od roku 2020 je ARA ART–SK partnerskou organizací ARA ART–CZ, a to díky spolupráci zástupců slovenské organizaci na aktivitách organizace ARA ART–CZ.

V neposlední řadě je třeba zmínit, že tým ARA ART–SK je především týmem lidí, kteří bojují za ohleduplnější společnost, což dává veškeré práci na přípravě agendy a politik ještě větší smysl.

ARA ART–SK – Co je naším posláním?

Slovensko je bohužel jednou ze zemí EU, kde lze komunitu LGBTQIA+ lidí romského původu označit za neviditelnou. Tím máme na mysli skutečnost, že jak LGBTQIA+ komunita, tak většinová populace na Slovensku si neuvědomuje, že určité procento osob, které se hlásí k romskému etniku, patří také do komunity LGBTQIA+ lidí.

Naše organizace vznikla také proto, že instituce nevěnují dostatek veřejné pozornosti vícenásobné a intersekcionalní diskriminaci z pohledu Romů a že pokulhává interakce mezi členy LGBTQIA+ komunity jiného než romského původu s romskými zástupci této komunity.

Velkým problémem je také nedostatek neformálního vzdělávání anebo školení na toto téma pro členy komunity a další zájemce, protože společnost nemá možnost poznat svou přirozenou rozmanitost a naše společné silné stránky, na jejichž základě by se mohl posílit společenský konsenzus, vzájemné porozumění a tolerance vůči sobě navzájem.

Na vnitrostátní úrovni neexistují žádné vypracované ani realizované politiky, které by se zaměřovaly na zlepšení situace členů LGBTQIA+ komunity, což je alarmující. Ve Slovenské republice dosud nemáme žádnou legislativní úpravu partnerství osob stejného pohlaví a jejich práv ve srovnání s právy, která v zemi v současnosti mají heterosexuální páry.

ARA ART–SK – Co děláme?

Snaha o zviditelnění – Na základě našich dobrých vztahů s partnerskými organizacemi na Slovensku, jako je QUO VADIS, jsme měli v roce 2021 možnost spolupřátat první Pride Parade pro romské občany Slovenska v Košicích na východě republiky.

V rámci oficiálního programu této akce se návštěvníci mohli dozvědět víc o romské kuchyni, romských tradicích a především o romské LGBTQAI+ komunitě.

Spojování komunit – Pravidelně pořádáme a s naší partnerskou organizací také spolupřádáme diskuze, fóra a kulaté stoly na Slovensku, kde se zaměřujeme na LGBTQAI+ komunitu u nás a jejich potíže a řešíme také to, čeho bychom mohli dosáhnout v následujících letech.

Vzdělávání – Vzhledem k tomu, že Slovenská republika nenabízí žádné formální ani neformální možnosti vzdělávání týkající se romské LGBTQAI+ komunity a přípravy na vedení, rozhodli jsme se letos uspořádat neformální vzdělávací akci Roma Leadership Academy 2022, kde se mladí zástupci romské LGBTQAI+ komunity mohli dozvědět víc o leadershipu a tvorbě politiky v této oblasti.

Výzkum – Sledujeme a vyhodnocujeme potřeby komunity a vydáváme o nich zprávy. Tuto zájmovou komunitu tedy průběžně sledujeme z víceúrovňové perspektivy s ohledem na jejich specifické potřeby. Shromážděná data pečlivě analyzujeme a následně je předáváme mezinárodním a vnitrostátním institucím a národním organizacím, které se zasazují o zlepšení nelehké situace komunit LGBTQAI+ osob romského původu na Slovensku.

Rozvoj – Vytváříme politiku, lobujeme za ni a vyjednáваме s institucemi. Tyto politiky vycházejí z analýz dat z naší práce v terénu a obhajují skutečné potřeby komunity. Dále se opírají o odborné znalosti a osvědčené postupy mezinárodního organizací, které se zabývají vícenásobnou, intersekcionalní diskriminací, s níž se setkávají skupiny sexuálních menšin.

Kultivace – Snažíme se rozvíjet sociální citění, porozumění a toleranci na Slovensku. Věříme, že svou náročnou prací přispíváme k posílení všeobecného přijetí a uvědomění ve slovenské společnosti.

2. ČÁST: UMĚNÍ, MÉDIA, SEXUALITA A GENDER

SLOVENSKO:

Robert Gabris / umělec, aktivista za lidská práva

Narodil jsem se v bývalém Československu. Dnes žiji a pracuji v rakouské Vídni jako umělec na volné noze. V roce 2010 jsem získal bakalářský titul na Vysoké škole múzických umění v Bratislavě a v roce 2015 pak magisterský titul (Mag. art.) na Akademii výtvarných umění ve Vídni. Svou tvorbu popisují jako kritickou konfrontaci s problematikou identity, zejména pak konfrontaci různých skupin vyloučených ze společnosti. Ve svých dílech vycházím z nových, experimentálních forem kresby na odpor proti vyloučení a rasismu. Patřím k romskému etniku, ale neoznačuji se za romského umělce. Má práce ukazuje mnohem trvalejší zájem o celou řadu otázek týkajících se různorodých a proměnlivých identit, o tělo queer osob a jeho existenci v různých fyzických i psychických podobách ve vztahu k normativní společnosti a jejím hranicím. Při tvorbě rád využívám konceptuální kresbu a její experimentální provedení, dekonstrukci forem a posouvám všemožné hranice. Má díla jsou většinou autobiografická a jsou odrazem neustálého, až obsedantního hledání přesných proporcí a symetrie.

ERROR

TĚLESNOST ROMŮ A JEJICH NEBINÁRNÍ PROSTORY

Tento projekt vznikl v roce 2021 během rezidenčního uměleckého pobytu programu Kair ve slovenských Košicích, v MeetFactory v Praze v České republice a na výstavě Cen Jindřicha Chaluppeckého v Moravské galerii v Brně v České republice a bude jako samostatná výstava zařazen do výstavy documenta fifteen v německém Kasselu.

My* jsme chyba

Jsme chybou v systému, která vám byly vnucena; jsme pro vás omyl.

Naše tělesnost je koncept, který konfrontuje a rozbíjí normativní architekturu, kterou jste vybudovali na základě nenávisti a represe.

Naše identita je znepokojivou mezerou ve vašem svědomí.

Exotičnost romského těla je pro vás fetišem bolestivé rozkoše.

Romská tělesnost se stává radikální technologií vlastního obrnění.

Strategicky používáme svá těla jako materiál, materiál jako nástroj,

nástroj jako zbraň proti vaší heteronormativní linearitě.

Strategicky jsme se naučili používat svou CHYBU jako sebeobranu.

Až do dnešního dne jste si o nás vytvářeli klamně a nemorální názory, a proto nevíte, kdo jsme.

Dnes se hlasitě a suverénně ozýváme, abychom demonstrativně změnili obraz romské identity.

Seznámili jsme se v seznamovacích aplikacích, domluvili jsme si schůzku, abychom vybudovali společný základ, který by nám umožnil přirozené splynutí. Ve své „digitální alternativní realitě“ interaktivně vytváříme nová spojení. Tak vznikl náš nový, nebinární prostor romské queer identity. Prostřednictvím dialogů a setkání fyzicky převádíme své touhy. Prožíváme buď krásnou tělesnou intimitu, nebo hněv a frustraci, která je v našich tělech přítomna každý den. Tímto interaktivním způsobem vytváříme na svých nahých tělech jakýsi nefyzický pancíř k uzdravení naší dlouho zraňované identity. Léčíme se z traumat, sdílíme zkušenosti a laskavost. Tetování prvních ran, asymetrické rysy těchto těl, jejich jizvy, modřiny, slzy a další tělesné tekutiny zanechávají stopy na těchto fotografiích, které symbolicky popisují naše nebinární bezpečné prostředí. Naše spojení těmito fotografiemi nekončí, nejsou výsledkem projektu. Přátelství a spolupráce přetrvává, protože je nutné vše nadále intenzivně zpracovávat. Díky těmto intimním zásahům objevujeme poznatky o nás, o tělesnosti Romů, o jejich jinakosti a rovnosti, které jsou ve společnosti stále skryté a tabuizované.

Pomocí seznamovacích aplikací jsme se mimo jiné dozvěděli o zkušenostech a praktických v romské queer komunitě, kde jsou homosexualita a queer vždy tabu, zakázané nebo trestané. Nejvýznamnějším vědeckým tématem bylo systematické omezování genderové identity na dvě uznávaná pohlaví nejen v naší zemi, ale i v samotné romské komunitě, stejně jako úplné přehlížení, zesměšňování a ponižování nebinárních, negenderových a transgenderových identit. Při vytváření tohoto nového konceptu je nesmírně důležité, abychom získali informace o sexu za účelem přežití a jeho rizicích a oprostili se od šedi nucených sexuálních praktik, které jsou vítané a všeobecně přijímané mezi bílým privilegovaným publikem, které používá tyto seznamovací aplikace. Sexuální práce je krátkodobým řešením problému absolutní chudoby, která je základním problémem těchto těl. Z rozhovorů, které jsem vedl, jsem často cítil, že existuje nebezpečná šedá zóna, v níž se maximálně využívá beznaděje a existenční potřeby přežití. Proto se v takovýchto seznamovacích aplikacích musíme my, na více úrovních marginalizovaná komunita, vzájemně informovat, formulovat strategie a uvádět je do praxe, abychom se mohli bránit zneužívání a využívání naší bezmoci.

RAKOUSKO:

Sandra Selimović / herečka, režisérka a zpěvačka

Sandra Selimović působí jako herečka, režisérka, rapperka a aktivistka. Narodila se v roce 1981 v srbském Zaječaru a vystupuje od roku 1994. V současné době hraje v představení Die Ärztin Roberta Ickeho v Burgtheater ve Vídni a v Roma Army v režii Yael Ronen v Maxim Gorki Theater v Berlíně. Jako nezávislá umělkyně působila ve Volkstheater Wien, Schauspiel Essen, Staatstheater Kassel a na nezávislých scénách jako herečka a režisérka v Rakousku, Německu a Rumunsku. Ve dvanácti letech natočila svůj první televizní seriál stanice ORF s názvem Operation Dunarea. Spolu s Tinou

Leisch natočila svůj první dokumentární film Gangster Girls v ženské věznici Schwarza, který se dostal na filmový festival Viennale a Mnichovský festival dokumentárních filmů. V roce 2010 založila spolu se sestrou Simonidou Selimović první feministické romské divadelní sdružení Romano Svato, se kterou také začala tvořit hudbu jako rapové duo Mindj Panther. Ve svých inscenacích se zabývá rasismem, sexismem, identitou, feminismem a vyloučením a boří stereotypní představy a klišé o romském etniku. Jako sebevědomá queer Romka je na jedné straně průkopnicí rovnoprávnosti žen v romské komunitě a na druhé straně se angažuje v boji proti anticikánské (proticikánské) diskriminaci. V roce 2013 získala za svou první režijní práci cenu diváků Junge Burg jako nejmladší režisérka Akademického divadla ve Vídni.

Sandra Selimović sdílí zkušenosti ze svého života a kariéry v oblasti médií, umění, pohlaví a genderu

Umění se věnuji od svých 12 let. Mou první rolí byla romská dívka z Rumunska. Romská rodina, kterou jsme ve filmu ztvárnili, byla víc než stereotypní. Dlouhé sukně, karavany a koně. A samozřejmě jsme skoro pořád tančili. Kvůli své roli jsem se musela naučit rumunsky, protože režisér/scénárista netušil, že mluvíme romsky. Tehdy jsem si to neuvědomovala, ale o mnoho let později mi došlo, jak omezený a ignorantský ten filmový štáb byl! Mnoho let jsem se musela pohybovat mezi různými světy – světem gadžů, Romů, lidí jiné barvy pleti, migrantů, uprchlíků – abych pochopila, že neromští dramaturgové, antropologové nebo výzkumníci využívají naše romské příběhy k budování vlastní kariéry. Žít v jejich světech a mezi věcmi, které vytvořili, pro mě bylo normální.

Od svých pěti let žiji ve Vídni, ale narodila jsem se v Srbsku do velmi tradiční rodiny s přísnými pravidly. Při budování kariéry jsem čerpala ze svých životních zkušeností: své romské rodiny, světa gadžů i z queer prostředí, ve kterém jsem se před 20 lety začala pohybovat. Ve 14 letech jsem si uvědomila, že mě víc přitahují dívky. Musela jsem utéct z domova a dva roky jsem žila na ulici. Vyrovnat se s vlastní sexualitou, uměním a rodinou nebylo v té době snadné.

První profesionální angažmá jsem získala ve 21 letech. Na začátku jsem hodně vystupovala na nezávislé rakouské scéně. Většinou jsem hrála v moderních hrách, v klasických jen zřídka, protože můj vzhled byl na tehdejší dobu poněkud neobvyklý. Většina mladých hereček byly bělošky s dlouhými blond vlasy. Já jsem si kolem dvaceti ostříhala vlasy nakrátko.

Díky setkáním s režiséry, kteří jednak inscenovali mnoho zajímavých společensko-kritických her a jednak považovali můj talent a vzhled za přednost, jsem se na vídeňské nezávislé divadelní scéně brzy proslavila a herectví mě hned od začátku uživilo. Dostávala jsem různé role – někdy to byly role, kde na mé etnické příslušnosti nezáleželo, jindy jsem byla obsazená právě kvůli ní. U filmu jsem takové štěstí neměla – většinou mě posílali na konkurzy pro roli prostitutky, žebračky nebo služky.

V roce 2005 mě oslovila jedna režisérka s otázkou, jestli jsem dost šílená na to, abych hrála hlavní ženskou roli ve hře, kterou chtěla zasadit do skutečného vězení s mladými delikventy mužského pohlaví. Znělo to zajímavě, takže jsme s chlapci půl roku zkoušeli. 99 % z nich byli samozřejmě migranti. Protože to bylo náročné, pomáhala jsem režisérce jako učitelka herectví. Tehdy jsem poprvé objevila své nadání a nadšení pro režii.

O tři roky později nás požádali, abychom udělali totéž v jediné ženské věznici a navíc o tom natočili dokument. Film („Gangster Girls“) se promítal na filmovém festivalu Viennale. I tady bylo mezi vězeňkyněmi nápadně velké procento přistěhovalkyň a Romek.

Jedním z mých největších profesních zájmů je práce s marginalizovanými skupinami. Pracovala jsem s uprchlíky, ženami, závislými dospělými i mladistvými, lidmi se zdravotním postižením nebo duševní poruchou a mladými lidmi přistěhovaleckého původu. Zatím jsem si nejvíc oblíbila teenagery přistěhovaleckého původu. Pamatovala jsem si, jaká jsem byla v jejich věku, a mohla se tak s nimi ztotožnit. Měli spoustu nadání a energie, ale neměli nikoho, kdo by je povzbuzoval. Neměli žádné výsady a doma to měli těžké. Mezi talentovanými studenty bylo samozřejmě taky mnoho Romů. Většinu z nich chybělo při střetu se světem gadžů sebevědomí.

Jedním z mých největších úspěchů bylo, když jsme vyhráli cenu za nejlepší hru v největší divadelní soutěži pro sdružení mládeže v Národním divadle. To byla tehdy moje první velká režijní práce.

Čím více jsem pracovala se znevýhodněnými mladistvými a ženami z různých prostředí, tím víc jsem vnímala, jak důležité je předávat tyto příběhy dál a podílet se na jejich vytváření, protože můj pohled nebyl jejich realitě tak vzdálený.

V roce 2006 jsem byla potřetí obsazena do role Romky. Rozdíl byl tentokrát v tom, že skoro všichni herci byli Romové a jedna postava byla lesbička. Hra byla napsána ve třech jazycích, ale oba autoři i režisér byli gadžové.

I když se v této produkci s našimi tématy zacházelo velmi politicky a s respektem, začala jsem kriticky přemýšlet o svém postavení, o gadžích, o své homosexualitě, o těle a sexualitě světa Romů, kde převládají staré tradice, jako jsou krvavé svatby nebo patriarchální struktury. Jakmile se produkci začalo dařit, gadžové se často zviditelnili a dostali dost prostoru. A gadžové mohou o Romech mluvit jen ze svého pohledu. Taky pokud jde o zviditelnění lesbiček – příběhy ve filmech byly tak konzervativní, tak bážlivé, neukazo-

valy těla ani lesbický sex a realitu a byly natočené muži pro muže, zejména v pornoprůmyslu. To mě vážně naštvalo a rozhodla jsem se předat ostatním svůj pohled na věc. V roce 2006 jsem tak napsala a režírovala umělecké filmové drama o dvou lesbičkách, které prostřednictvím sexuálních rituálů prožívají lásku, napětí i drama, a sama jsem v něm hrála. Film se promítal na mnoha queer filmových festivalech v mnoha evropských městech a vyvolal velmi pozitivní reakce, protože to byl jeden z mála filmů natočený ženami pro ženy.

Okolo 2010 se na profesionální divadelní scéně objevil nový trend, který se do Vídně přenesl z Berlína. Najednou se mohlo hrát divadlo o migrantech a jejich životě po migraci. Po mém vzhledu cizince byla velká poptávka. Předtím jsem si myslela, že to, že se nehodím do role bělošky, je nevýhoda. Kvůli svému etnickému vzhledu jsem mohla hrát jen určité role. Díky svým zkušenostem jsem si však uvědomila, že můžu udělat pravý opak, že můžu využít své identity, která je ve skutečnosti „plusem“, a vytvořit nový specifický segment, kterým přispěji k větší rozmanitosti nových narativů a rolí. Romové, queer lidé a osoby jiné barvy pleti dělali politické divadlo rozmanitější. Byla jsem tak ráda, že jsem se konečně mohli víc zviditelnit, a rozhodla jsem se, že je načase začít vytvářet svůj vlastní segment. Proto jsem v roce 2011 společně se sestrou založila *Romano Svato*, první feministické romské divadelní sdružení v Rakousku. V naší první inscenaci jsem hrála sintskeho boxera podle skutečného příběhu z období holocaustu. Tehdy jsem poprvé chtěla porušit genderové normy a nechat diváky, aby se sami rozhodli, jestli se dívají na ženu nebo muže. Na tuto roli jsem se připravovala rok a nabrala jsem 10 kilo svalové hmoty.

Hra s genderovými normami se stala novou náplní mé práce. Oholila jsem si hlavu nebo si naopak nechala narůst vlasy, hrála jsem různé postavy, abych zpochybnila představy o ženách, Romech a queer lidech. Protože jsem od malička tančila a zpívala na soutěžích a divadelních scénách, v roce 2013 jsem se sestrou založila hiphopovou skupinu. Tak vzniklo duo *Mindj Panther*, ve kterém rapujeme a zpíváme v několika jazycích (většinou ale v romštině) o svých zkušenostech s rasismem, sexismem, kapitalismem a homofobií. Zároveň jsem chtěly ukázat, jak pyšné jsme na svůj jazyk a svou kulturu, a povzbudit mladé Romy, aby také cítili hrdost, neskrývali svou identitu a nebáli se mluvit romským jazykem!

Za vrchol své tvorby považuji představení *Roma Army* (Romská armáda), které bylo v roce 2017 mou nejznámější a nejuspěšnější inscenací a které mělo premiéru v Maxim Gorki State Theater v Berlíně. Byla to první hra, která měla premiéru v národním divadle a kterou vytvořili profesionální romští herci z různých zemí. Hra *Roma Army* byla prvním dílem, které odráželo skutečnou rozmanitost Romů. Navazuje na mé zkušenosti coby Romky, queer osoby a migrantky, ale byl to kolektivní příběh. Protože nejméně polovinu našeho souboru tvořili queer lidé, uvědomili jsme si, že se naše sexuální orientace, genderová identita a „coming out“ musí do hry nějak promítnout. Naše kostýmy byly provokativně vyzývavé – třpytily se, nosili jsme vojenské uniformy, kostýmy hrdinů apod. Chtěli jsme změnit image Romů, rozšířit ji, ukázat naši hrdost a přitom kriticky zkoumat gadže i sebe sama.

Hra *Roma Army* byla nominovaná na cenu Faust, což je v divadelním světě nejvyšší evropské ocenění. Pak jsme s ní vystupovali po celé Evropě. Na galavečeru předávání cen Faust jsme však se sestrou zažily šok. Byli pozváni všichni nominovaní, nejvýznamnější představitelé a osobnosti německých národních divadel, ale já a moje sestra jsme tam byly jediné osoby jiné než bílé barvy pleti!

Je zvláštní, že mi pořád chodí nabídky na velmi stereotypní role, kde si režiséři nebo scénáristé myslí, že když do hry obsadí Roma, queer osobu nebo osobu jiné barvy pleti, můžou si „odškrtnout políčko“ intersekcionality. To ale nestačí. Když najímáte lidi z těchto kategorií, ale vytvářený obsah a příběhy nejsou o nich/nás a na psaní, režírování, rozhodování o obsazení a vyprávění příběhů se nepodílejí zástupci těchto různých skupin, jde opravdu jen o to splnit podmínku rozmanitosti. Diverzita, sexuální orientace, třídní a etnická příslušnost se za posledních pět let staly velkým trendem. Netflix a další služby si uvědomují, že jsou příběhy menšin ve středu zájmu a že je zapotřebí politické uvědomění, aby se společnost probudila a změnila. Komerční záměry, které stojí za tvorbou takového materiálu, je však stále třeba zpochybňovat. Je důležité, abychom byli vidět a měli uznání ve všech různých světech. Za prvé: Začala jsem hrát a režírovat na nezávislé scéně. Za druhé: Začala jsem psát vlastní příběhy se skupinou queer lidí a vlastním romským divadelním souborem, kde si sami určujeme, jak budeme příběh vyprávět. Za třetí: Dostala jsem se až do Národního divadla, kde uznali, že se bez různorodých herců neobejdou. Ani to ale nestačí. Abyste ukázali, že queer Rom může uspět v odvětví, ve kterém stále existuje rasismus, sexismus a homofobie, nestačí jen jeden úspěšný příběh. Příběhy, jako je ten můj, v sobě skrývají obrovský boj proti stereotypům a předsudkům vůči Romům, vůči lidem jiné než bílé barvy pleti, boj proti nejistotě, kterou jsem dlouhá léta cítila při hraní v nezávislých divadlech, proti nedostatečné podpoře ze strany národní divadelní scény a proti přílišnému elitářství zavedenému bílými lidmi. Věnovat se umění, když nemáte téměř žádné příležitosti, když bojujete se svým etnickým původem, svou homosexualitou a statutem migranta, bylo vážně těžké. Když se jako umělec postavíte proti nespravedlnosti, riskujete, že budete od uměleckého světa izolováni. Proto mi trvalo mnoho let, než jsem si vybudovala tento systém, který mi umožňuje tvořit, navazovat spojení a prostřednictvím režírování lesbického příběhu nebo spolupráce s různými znevýhodněnými mladistvými a ženami a vlastním souborem (*Romano Svato*) vyprávět vlastní příběh nebo čerpat z práce ostatních romských umělců. To vše formovalo mou kariéru a rozvíjelo můj kritický pohled na umění. Myslím si, že když děláte politické umění, musíte už mít vybudovaný systém, jak vyjádřit své názory. Před dvaceti lety jsem ho neměla. Ani dnes to nestačí, ale politické umění dává vzniknout různým hnutím a kříží se s aktivismem, aby bojovalo nové hranice. Hra *Roma Army* byla z tohoto pohledu zlomovým bodem, když se v umění začalo mluvit o intersekcionálních problémech Romů, jako je chudoba, migrace, queer Romové, sexismus, feminismus apod. Poprvé jsem v ní také na jevišti přiznala, že jsem lesbička. Na základě toho jsem pak dostávala role lesbiček, třeba ve vídeňském Burgtheateru, což je největší a nejvýznamnější divadelní scéna v Evropě.

V této práci musíme pokračovat, abychom mohli šířit osvětu ve společnostech gadžů i LGBT+ hnutí. S příběhy o LGBT+ komunitě, které vždy existovaly, ale byly pro ostatní neviditelné, musíme proniknout i do vlastních romských komunit. Umění je pro mě automaticky politické, protože jinak by šlo o jen o příběhy pro zábavu, u kterých se nemusíte vcítit do postav, přemýšlet o nespravedlnosti nebo postavení znevýhodněných lidí. V národních divadlech a velkých mainstreamových filmových produkcích by se měli víc objevovat různí herci* jiné barvy pleti a herci z queer komunity. Ve většině filmů a na divadelních scénách nejsou migranti, lidé jiné barvy pleti a Romové obsazováni do hlavních rolí, ale do těch vedlejších, a skoro vždy musí v příběhu zemřít, zatímco běloši (obvykle muži) přežijí nebo hrají hrdiny.

Article DW

<https://www.dw.com/de/simonida-sandra-rampenlicht/a-60613420>

Mindj Panther Hip-Hop Video

https://www.youtube.com/watch?v=02_R1AjFyYE

Article about the Award for Viennese Diversity in the Best Actress category

https://www.ots.at/presseaussendung/OTS_20150219_OTS0123/preis-der-wiener-vielfalt-preistraegerin-sandra-selimovic-inszeniert-theaterstueck-im-novomatic-forum

Interview

<https://kijuku.at/buehne/schuld-dass-ich-schauspielerin-wurde-war-michael-jackson/>

“What did you perform, Ms Selimović?”

<https://datum.at/ist-ihre-leistung-frau-selimovic/>

Interview about Sandra

<https://www.fluter.de/sinti-und-roma-im-film-bitte-keine-bettler-rollen-mehr>

Presenting International Roma Day

<https://www.facebook.com/watch/?v=166098427894141>

Interview, Budapest Festival Hero's ?

<https://www.youtube.com/watch?v=KXiybmdLWTI>

Interview, Roma Armee

<https://www.youtube.com/watch?v=pAaJvaxlISQ>

Romani Cultural and Art Company

<http://www.romaniarts.co.uk/portfolio-item/sandra-selimovic/>

Projects

<https://kosmostheater.at/produktion/she-he-me/>

Bibi Sara Kali

<https://www.youtube.com/watch?v=zAEtHduoC6E>

Cinderella

<https://www.youtube.com/watch?v=O-nsf38l1Pc>

MAĎARSKO:

Joci Márton, aktivista za lidská práva

Joci Márton je romský LGBTQ+ aktivista z Maďarska. Narodila se v roce 1985 a vyrůstal v hornickém městěčku na severovýchodě Maďarska. Márton vystudoval pedagogiku se zaměřením na romistiku a hned po vysoké škole začal učit na státní základní škole v 8. budapeštském obvodě, kde byli téměř všichni žáci Romové. Pracoval také jako referent pro menšiny a školství na odboru pro maďarskou menšinu v zahraničí na Úřadu předsedy vlády. Márton absolvoval program romských studií na Středoevropské univerzitě a má dlouholeté zkušenosti s romskou občanskou společností. Působil

jako dobrovolník v nadaci Uccu Roma Informal Education Foundation, kde moderoval diskuze mezi mladými lidmi o romské identitě a rasismu. Tyto osobní zkušenosti mu prozradily hodně o tom, jak o Romech smýšlí většina, a zároveň ho naučily, jak vést upřímnou diskuzi o obtížných tématech. Byl odborným vedoucím v programu výměny mládeže nadace Open Society Foundation, kde uspořádal výstavu fotek romské LGBTQ+ komunity pod názvem Owing the Game. Márton se ve své práci zaměřuje především na intersekcionální a politiku identit a je zakládajícím členem neformální romské skupiny Ame Panzh, která vysílá obsah na sociálních sítích, aby informovala veřejnost o menšinách a upozornila na aktuální témata z feministického / queer romského pohledu.

Vizuální sebe prezentace romské LGBTQ+ komunity

V roce 2020 jsem uspořádal výstavu fotografií romské LGBTQ+ komunity a ve své prezentaci bych rád hovořil o přijetí intersekcionálního projektu, jako je ten můj, v Maďarsku. Chtěl bych se zaměřit především na to, co je třeba zvážit, když se rozhodneme formovat vlastní narativy.

1. NA ZASTOUPENÍ ZÁLEŽÍ

Vysvětlit význam zastoupení těm, kdo o něj nemají nouzi, je opravdu těžké. Stejně tak je těžké vysvětlit, jakou škodu může jednorozměrné vyobrazení napáchat těm, jejichž zastoupení je jednotvárné a pohybuje se v širokém spektru identit.

Velká část intelektuální elity v Maďarsku nechápavě sleduje revoluční změny, ke kterým dochází v zastoupení menšin v USA a západní Evropě, a odsunuje tento problém stranou s přesvědčením, že „my východní Evropané s tím nemáme nic společného“. Ne. My s tím máme hodně co do činění! Nejsme monokulturní, „čistě bílá“ společnost, i když při pohledu na dění ve veřejném prostoru bychom si mohli myslet opak. Kvůli naší nepřítomnosti ve veřejném prostoru má elita pocit, že neexistujeme, a právě proto potřebujeme změnu.

Musíme se postavit těm, kteří považují otázky zastoupení menšin za něco vzdáleného, co se nás dotýká jen jako diváků zpovzdálí, těm, kteří si myslí, že role Maďarů spočívá jen ve sledování dění ve světě, abychom byli informovaní. Já sám, romské ženy, lesbičky, transsexuálové, lidé se zdravotním postižením nebo jakýkoli jiný průřez těmito

skupinami by však po právu mohli tento pohled nechávat.

Podle odhadů žije v Maďarsku milion Romů, kteří jsou systémově utlačováni rasismem, který vytvořil a dodnes udržuje systémově nerovné vztahy.

Kdybych měl zastoupení Romů v Maďarsku popsat dvěma přívlastky, řekl bych, že je mimořádně mizivé a dokonce i tak trochu škodlivé.

Romská LGBTQ+ intersekcionalní skupina, ke které patřím, je vyložena žalostná.

To mě přivedlo k tomu, abych se zabýval vizuální sebe prezentací romské LGBTQ+ intersekcionalní komunity a společně s jejími členy vytváříme materiál, který je schopen zaujmout veřejný prostor.

1. Co podle mě znamená „owning the game“ (šéfovat hru)?

Pro mě to znamená, že máme kontrolu nad vlastním zastoupením ve svých rukou. Název mého projektu také odkazuje na to, že si uvědomuji, čím se to vyznačuje: aby komunita mohla skutečně „šéfovat hru“, musíme s využitím vlastních silných stránek vytvořit narativ, který slouží našim vlastním zájmům.

2. Rozdíl mezi zastoupením a sebe prezentací

Rozdíl mezi zastoupením a sebe prezentací se zdá být zřejmý, ale i když já sám poslouchám liberální intelektuály mluvit na toto téma, cítím potřebu ho objasnit.

Nikdy jsem neřekl ani nenapsal, že Romy můžou vyobrazovat zase jen Romové. Nikdo se nesnaží o nemožné – úplnou kontrolu nad reprezentací naší komunity – ale chtěli bychom mít možnost kritizovat zastoupení, které považujeme za škodlivé. Ještě důležitější je, aby větší část celku tvořila sebe prezentace. Unavuje nás, když naše příběhy vyprávějí jiní. Podle mě to není nijak radikální požadavek.

Sebe prezentace může lidi překvapit, a proto si myslím, že mnozí z nich ji prostě nejsou připraveni přijmout.

Sebe prezentace menšiny neslouží většině

Naše sebe prezentace nemůže sloužit k uspokojení zvědavosti většinové společnosti. Nemůžeme podřídit vlastní cíle v oblasti zastoupení tomu, abychom většině nabídli vhled do života „neobvyklé“ a „vzrušující“ komunity, ke které nemají přístup. Je třeba, aby si lidé uvědomili, že autentický pohled lze nabídnout jen prostřednictvím sebe prezentace. Cokoli jiného je jen iluze.

Cílem naší sebe prezentace není posílit váš názor

Jednou z výtek, které se mi dostalo, je, že jsou účastníci mého fotografického projektu „moc hezcí“. Nevybíral jsem je kvůli jejich vzhledu, ale součástí plánu bylo, že chceme být vyobrazeni jako krásní a silní. Pokud si romskou LGBTQ komunitu nespojíte s krásou, vypovídá to hodně o vašich předsudcích, a v těch vás nechceme utvrzovat. To je také dobrý důvod, proč se musíme podílet na našem vyobrazení, protože se

musíme zbavit přetrvávající role oběti.

V roli obětí

Mnozí diváci zpochybňují důvěryhodnost našeho vyobrazení, kde jsme pozitivní a silní, protože to také odporuje dojmu, že jsme vždy oběti a slabí. Potíže, kterým ve společnosti čelíme, nechceme skrývat, ale pokud jsme neustále zobrazováni jako oběti, většina s námi nemůže navázat rovnocenný vztah. V takovém případě cítí jen lítost a potřebu být spíše zachráncem než spojencem.

Zpochybňování stereotypů

Když jsem se o své projektové plány podělil s lidmi, kteří nejsou Romové, byli nadšení a s naprosto dobrými úmysly přicházeli s nápady, jak zpochybnit stereotypy vůči naší intersekcionalní romské LGBTQ+ komunitě. Zpochybňování stereotypů je bezpochyby důležitou součástí romského aktivismu, ale pokud jde o sebe prezentaci, musí se na povrch dostat naše vyprávění. Když se zamyslíme nad stereotypy, musíme se na sebe podívat očima většiny, a to nás pak nutí se ptát, kde že to vlastně jsme. S těmito stereotypy nemáme nic společného, ty vycházejí od většiny. Musíme se zamyslet sami nad sebou a neplýtvat energií na reakce na stereotypy, protože v takovém případě se nám nikdy nepodaří vystavět vlastní narativ.

3. Cokoli nad nulu se zdá hodně

Dříve nebyli LGBTQ+ Romové zastoupení téměř vůbec, takže cokoli nadto se může zdá přemrštěné.

Utlačované skupiny a jejich reprezentace nejsou jen chvilkovým rozmarem – důvody, proč musíme kontrolu nad vlastním zastoupením, jsou opodstatněné. Když jsou lidé neviditelní, jsou neviditelné i jejich problémy.

3. NA POMEZÍ AKADEMICKÉ SFÉRY, AKTIVISMU A POLITIKY

MAĎARSKO:

Dezso Mate /

Kulturwissenschaftliches Institut Essen (KWI)

Člen Akademie v Exilu při Institutu pokročilých studií humanitních věd, *Kulturwissenschaftliche Institut (KWI)* – Essen, Německo

Dr. Dezso Mate je držitelem doktorátu v oboru interdisciplinární sociologie. V současné době působí jako člen Akademie v exilu na Kulturwissenschaftliche Institut Essen (KWI). Ve své disertační práci se zaměřil na generační a nezlomné životní dráhy romských intelektuálů. Magisterský titul získal na Pécské univerzitě

v oborech Mediální studia – teorie filmu a Romistika. Další akademické zkušenosti získal v Nizozemsku na Fontys University of Applied Social Sciences. V minulosti působil jako výzkumný pracovník a vedoucí kurzů na Středoevropské univerzitě v Budapešti, kde se věnoval romistice. V letech 2015–2017 působil jako hostující výzkumný pracovník v Centre for Higher Education and Equity Research na Univerzitě v Sussexu. Mezi lety 2013 a 2018 získal zkušenosti coby pomocný výzkumný pracovník v Ústavu pro studium menší Maďarské akademie věd. V letech 2018–2020 byl mezinárodním poradcem a mentorem komunitního stipendijního programu nadace Open Society Foundations, který se zaměřoval na intersekcionalní výzvy LGBTI Romů ve veřejném zdravotnictví. Dezso se ve svém výzkumu zaměřuje na: dimenze intersekcionalního anticikanismu, strukturálního rasismu a LGBTI fobie; sociální hnutí, nespravedlnost, feminismus, genderová práva, trestné činy z nenávisti a nenávistné projevy; a veřejné zdraví – duševní a fyzické zdraví a prevence patologických jevů, sociální resilience a odpor.

Emancipace LGBTI Romů a politika spojenectví¹

Za poslední desetiletí jsme se v mezinárodním romském LGBTI a feministickém hnutí poučili z minulosti a z výzev současnosti a uvědomili, že je důležité se navzájem podporovat a posilovat pro budoucí generace.

I v roce 2022 jsou romské ženy stále objektivizovány, sexualizovány a násilně sterilizovány, romské transgender osoby jsou znásilňovány, zneužívány a ostrakizovány, Romové s postižením jsou dehumanizováni a viktimizováni a romské LGBTI osoby jsou oběťmi trestných činů z nenávisti a nenávistných projevů motivovaných LGBTI fobií ze strany heteronormativní většinové společnosti a také ze strany vůdců a členů našich vlastních hnutí (romských, feministických a LGBTI). LGBTI Romové čelí a odolávají intersekcionalnímu útlaku a normalizovanému veřejnému zostuzení a jsou stavěni do role obětního beránka. Kvůli své identitě anebo dalším vlastnostem, jako

¹ Z této kritické studie vychází můj článek „Roma LGBTI and Feminist Movement and Scholarship“ v časopise *Critical Romani Studies Journal*.

je zdravotní postižení, příslušnost k určité společenské třídě nebo sexuální menšině, rozdíl ve skupině, genderová identita, věk nebo libovolná kombinace výše uvedeného, zažívají v mnoha sociálních dimenzích příkoří nebo jsou z těchto dimenzí vylučováni (Baker 2015, Bitu 2009, Brooks 2009, Carmen 2016, Corradi 2018, Fremlova 2017, 2021, Jovanovic 2009, Kutic 2013, Matache 2009, Mate 2015, 2020, Tiser 2015). Když se kriticky podíváme na uplynulých 50 let (1971–2021) vývoje mezinárodního romského hnutí, můžeme si všimnout, že se viditelnost feministických a LGBTI Romů řešila a objevovala jen zřídka, což neznamená, že by LGBTI Romové nebyli součástí hlavního proudu romského hnutí. Navzdory tomu jsou LGBTI Romové trvale vlivnými členy emancipačních hnutí, hnutí za lidská práva a politiky a hrají v romském hnutí rozhodující roli. Jako první generace romských aktivistů od 40. do 70. let 20. století společně vzdorovali a bojovali za vůbec první kulturní a identitní sebe prezentaci, aby podpořili viditelnost, rovnost a důstojnost pro všechny. Vybudovali základy naší dnešní autonomie a svobody romského umění a kultury, emancipace identity a jednotného vedení (Junghaus 2014, Kallai 2000, Marsh 2007).

Od roku 1971 se politika kulturní identity uplatňovaná druhou generací romských intelektuálů proměnila na politické hnutí, které našlo zastoupení v různých organizacích, což v 90. letech 20. století posílilo aktivismus Romů veřejně bojujících za občanská práva a viditelnost zastánců lidských práv po celém světě (Marton 2021). Od roku 2000 bylo hlavním cílem třetí generace romských lidskoprávních aktivistů a vědců vzdorovat proti anticikanismu, protiromskému rasismu a LGBTI fobii, vytvářet vlastní narativ odrážející naši komunitu a „odmlouvat“ akademické obci a hnutí za lidská práva (Fejzula 2019, Mirga–Kruszelnicka 2018, Rostas 2019, Rovid 2021). V období mezi 40. lety 20. století a rokem 2010 neměli dřívější feminističtí, LGBTI anebo romští aktivisté a intelektuálové kvůli normalizaci anticikanismu ve společnosti, LGBTI fobii a strukturovaným formám sociálního, institucionálního a akademického útlaku téměř žádnou váhu, nebylo je vidět, ani neměli zastoupení v mainstreamových (feministických, LGBTI anebo romských) hnutích, lidskoprávních politikách a při vytváření poznatků. V romské historii došlo (na počátku 21. století) k pozoruhodnému zlomu, kdy se fyzický odpor začal pomalu měnit na psychickou resilienci a kdy jsme začali budovat vlastní znalosti, abychom mohli proti těmto strukturovaným formám útlaku, násilí a vyloučení bojovat (Bogdan, Ryder a Taba 2015, Costache, 2018). V důsledku toho se boj za občanská práva zahrnující fyzický odpor Romů proměnil na vnitřní vzdor, resilienci založenou na „odmlouvání“, na konfrontaci anticikanismu, protiromského rasismu a LGBTI fobie, které byly systémově normalizovány.²

V posledním desetiletí, tj. od roku 2010, se v akademickém a aktivistickém diskurzu stále častěji objevují hlasy romských LGBTI a feministek. Romské LGBTI a feministické hnutí a vědecká práce se zabývají otázkami osobní svobody a kolektivní emancipace (Daroczi a Jovanovic 2015, Heljic 2017, Kocze 2009, Mate 2017). To je prospěšné z hlediska sociálních věd, tvorby politik i komunitních služeb. Toto současné uznání je výsledkem boje průkopnických romských LGBTI aktivistů, vědců a podpory jejich

²⁾ Tyto výsledky vycházejí z mé dizertační práce. Dezso Mate (2020), Generational Changes of Romani Intellectuals' Life Paths. The Effects of Social Resilience. Doktorská dizertační práce. Eötvös Loránd University (ELTE), Fakulta sociálních věd, doktorandské studium sociologie, program interdisciplinárního sociálního výzkumu.

spojenců (Corradi 2018).

Když jsme se 12. října 2014 já, Vera Kurtic, David Tišer, Jelena Jovanovic a Joci Marton setkali v Budapešti na workshopu „Vytváření koalic a transformace romského hnutí: feminismus, práva LGBT, odbory“ v rámci setkání aktivistů a vědců s názvem „Nic o nás bez nás“, které pořádala Roma Research and Empowerment Network³, nevím, zda jsme si byli vědomi své vedoucí pozice nebo své moci v mezinárodním romském LGBTI a feministickém aktivismu a vědě. Předtím jsme pracovali samostatně a individuálně, většinou na národní a místní úrovni. Uvědomili jsme si, že se naše hlasy a úsilí musí sjednotit a vzájemně podpořit, ať to stojí, co to stojí.

V roce 2015 jsme na první Mezinárodní romské LGBTIQ konferenci v Praze prohlásili, že naše intersekcionalní identita musí být oslavována a chráněna a že musíme budovat spolehlivá a podpůrná spojení, abychom minimalizovali útlak uvnitř našich komunit i mezi nimi. Romové LGBTI čelí intersekcionalnímu sociálnímu útlaku a porušování práv mezi svými komunitami (Romové, LGBTI) i v rámci nich každý den. Je nesmírně důležité otevřeně hovořit o životních zkušenostech naší komunity, bojovat proti anticikanismu, protiromskému rasismu, rasizaci, vyloučení, netolerantním postojům a zločinům z nenávislosti, a to intersekcionalně a jednotně. Před touto přelomovou akcí, kterou zorganizoval David Tišer, jsme jako aktivisté, vědci a tvůrci politik usilovně hledali způsob, jak bychom mohli konceptualizovat naše identity v akademickém rámci. Aplikovat terminologii a získávat poznatky o romské LGBTI intersekcionalitě nebo o podobách našich intersekcionalních životních zkušeností ve vztahu k politice identit bylo náročným úkolem. Použité pojmy pocházející z afroamerického hnutí je rozhodně třeba dále rozvíjet a musí být přijaty jak v našem romském LGBTI hnutí, tak ve vědecké obci, a proto jsem ve své práci rozvinul koncept intersekcionalního anticikanismu, který by mohl řádně reprezentovat naše životní zkušenosti. Máme však před sebou ještě hodně práce – musíme přijít na to, jak tyto koncepty zapadají do našeho hnutí a také do akademického prostředí. V rámci kritické reflexe můžeme na akademické půdě vytvářet poznatky a budovat představy, ale nejsem si jistý, zda lidé, na jejichž životech je toto vyprávění založeno, naše představy přijímají, nebo ne. Nesmíme zapomínat na to, abychom neokrádali a neutlačovali ty, kteří jsou v tuto chvíli neviditelní.

Jako aktivisté, sociologové, umělci, kurátoři, političtí a komunitní vůdci odpovídáme nejen za svá vlastní prohlášení a činy, ale také za rozvoj identity, zviditelnění a sebevědomí budoucích generací.⁴ Od roku 2015 se hnutí potýká se vzestupy i pády a jeho členové společně zažili citlivé chvíle, debaty, spory a neshody. Někteří členové hnutí se zranili, jiní škodu sami způsobili, někteří se zviditelnili, jiní ustoupili do pozadí. Členové naší komunity jsou zranitelní z mnoha hledisek. Sám jsem zranitelný, i když na veřejnosti působím nezdolně. Chtěl bych dosvědčit, že jsem nikdy neměl v úmyslu zranit něčí city nebo sebeúctu, a pokud jsem tak učinil, tímto se omlouvám.

Na základě poznatků a životních zkušeností feministických, LGBTI a romských akademiků a aktivistů za poslední desetiletí je na místě kriticky diskutovat o anticikanismu a protiromském rasismu v Evropě a zpochybňovat je intersekcionalním způsobem.

³ Roma Research and Empowerment Network – Nothing about us without us? Workshop on coalition building and transforming the Romani movement: feminism, LGBT rights, trade unions. Roma Research and Empowerment Network (wordpress.com)

⁴ Pražská deklarace – První mezinárodní romská LGBTIQ konference (13.–14. srpna 2015), ARA ART, o.s.

Zásadní je kriticky se zamyslet nad kontroverzemi v oblasti ochrany lidských práv, hnutí a vědy. Toto uznání je odměnou těm otevřeně se hlásícím romským LGBTI aktivistům a vědcům a jejich podpůrným aliancím, kteří byli průkopníky a ozvali se, aby zpochybnili společenský systém. Zpochybnění *statu quo* je kolektivním cílem, v němž se Romové, LGBTI, lidé barevné pleti, rasové komunity, feministky, sexuální pracovníci a pracovnice, stigmatizované komunity lidí s AIDS a HIV pozitivních lidí a lidé žijící se zdravotním postižením musí spojit a požadovat – nejen žádat – svá základní lidská práva.

Zranitelnost, odpor a resilience

Být jedním z prvních zástupců mezinárodního romského LGBTI hnutí a související vědecké obce je náročné nejen psychicky, ale i fyzicky. Naše práce, úsilí a jednání si bere svou daň na našem zdraví, osobní bezpečnosti a vztazích. Denně jsme terčem útoků, nálepkování, ponižování, stigmatizace a sociálního vyloučení. Stojí to opravdu za to? Když si uvědomím, že se k našemu hnutí s hrdostí a důstojností připojuje stále větší počet LGBTI Romů a podpůrných aliancí, můžu s potěšením konstatovat, že to za to stojí!

Jsmo sice zranitelní, ale také v sobě máme vzdor a odolnost. Naše doba je důležitým mezníkem v historii Romů, protože se LGBTI Romům dostává uznání na všech úrovních a protože se výše zmíněný fyzický odpor mění v duševní/psychickou resilienci. Pojmy resilience a odpor se používají často – a často nesprávně. Odpor a resilience jsou založené na mocenském postavení, kdy dochází k přehodnocování vztahu a praktik mezi těmi v dominantním postavení a těmi v podřízeném postavení. Koncept resilience se objevil na počátku 70. let 20. století a později byl převzat i v společensko-ekologickém kontextu. Tento jev byl v 90. letech 20. století pozorován a zaznamenán také v sociální psychologii, vzdělávání a vývojových studiích. V roce 1991 byli pozorováni mexicko-američtí studenti, kteří navzdory svému nízkému socioekonomickému postavení a diskriminačnímu institucionálnímu prostředí dosahovali ve škole pod vedením podporujícího pedagoga vynikajících výsledků. Tito studenti byli označováni za „nezranitelné“ (Alva and Padilla, 1991).

V evropském kontextu došla k podobným závěrům Edith H. Grotbergová, když zkoumala děti, které v raném dětství prožily trauma. Výsledky jejího výzkumu a pozorování fenoménu resilience potvrdily. Studenti, které zkoumala, dosáhli ve své kariéře vynikajících výsledků a jejich předpokládanou motivací bylo podřízení se a přizpůsobení se většině. Tyto děti označila za „odolné“ (Grotberg H. 1995).

Odporem se nerozumí jen aktivita v sociální oblasti, ale také mlčení nebo různé formy symbolismu, umění, kulturní produkce, získávání poznatků a reprezentace. Odpor se úzce pojí s materiálním prostředím, jehož prostřednictvím jsou lidé schopni fyzicky zpochybnit *status quo* na různých místech, jako jsou zdi, budovy, instituce, ulice, náměstí nebo celá země. Tyto občanské akce mění a posilují paradigmatu politiky identity. Je třeba je neustále opakovat, vyhodnocovat a přehodnocovat, aby se udržel odpor a aby se oslabily sociální struktury. Resilience odkazuje na vnitřní rovnováhu člověk navzdory vnějšímu útlaku. Je schopná se pružně přizpůsobovat a i přes psychické nebo fyzické otřesy nebo nečekaná příkoří znovu nabýt pevných tvarů. Resili-

ence podkopává mocenské struktury a posiluje politickou a vědomostní pozici osob v podřízeném postavení, aby mohly rozvíjet své vedoucí postavení a produkci znalostí. Resilientní lidé se zapojují do hnutí a akcí odporu. Odpor je možné spojit s viditelnými místy, kdežto resilience je spíše flexibilní a vnitřní schopnost, proto tvoří resilientní (odolní) lidé základ resilientních (odolných) hnutí. Odpor a resilience se navzájem doplňují: jedno nemůže existovat bez druhého (Mate 2020, Selling 2021).

Politika (ne)reprezentace a spojenectví

Ideologie anticikanismu a heteronormativity vzešla z vnějších, neromských, cisgenderových, heterosexuálních a privilegovaných diskurzů, které často obsahují rasistickou, klasicistní, sexistickou a objektivizovanou konceptualizaci intersekciónálních LGBTI osob. Tyto odlidšťující stigmatizace vyloučily naše narativy a zastoupení a omezily náš přístup k vědomostem i šíření poznatků o potřebách, viditelnosti, zastoupení a životních zkušenostech intersekciónálních LGBTI lidí. LGBTI lidé, lidé barevné pleti, Romové, sexuální pracovníci a pracovnice a lidé se zdravotním postižením čelí podobnému strukturálnímu útlaku, nevyřčeným příkořím a obtěžování.

V dnešních hnutích, politice a spojenectvích se neustále opakuje dilema, kdo může požívat absolutních práv a svobod. Angažovaná, upřímná a motivovaná podpora ze strany našich spojenců je nezbytná, protože někteří z nás prostě nemají přístup na privilegovaná místa a do prostor, kde většina vede svůj každodenní život, který ve skutečnosti určuje a utváří naši vlastní reprezentaci, sociální mobilitu a viditelnost. Tak či onak, naše moc (stále) závisí na jejich veřejné prezentaci našich životních zkušeností, často bez našeho přičinění anebo uznání. Je nesmírně důležité uznávat ty, kteří můžou hovořit o zastoupení a kteří jsou v podstatě součástí hnutí – v tomto případě LGBTI osob romského původu, ceníme si však, když aliance vyjadřují podporu formou prezentací, do kterých je zapojen i hlas LGBTI Romů. Touto myšlenkou se nesnažím kritizovat, jen stručně hodnotím uplynulých pět let. Vidíme a vnímáme, že spojenci často zastírají naši viditelnost, znalosti a kulturní tvorbu, což je demotivující. V současné době se více prezentují životní zkušenosti LGBTI Romů než samotní LGBTI Romové. Jako zástupci romské LGBTI komunity máme právo na viditelnost, respekt a uznání na všech úrovních.

Teorie kolektivního jednání říká, že kooperativní strategie je přínosná, protože v ideálním případě přináší společné statky pro všechny. Taková strategie může vytvořit nezlomný stav pospolitosti, protože ta vyžaduje skupinovou spolupráci a spolehlivost (Mancur 1965). Aby bylo možné užívat výsledky kolektivního jednání, je obecně nutná otevřená spolupráce s těmi, kteří mají v systému nadřazenosti dominantní postavení.

UVĚDOMUJI SI SVÉ PRIVILEGIUM CISGENDEROVÉHO MUŽE A ZÁROVEŇ JSEM HRDÝ, ŽE JSEM LGBTI ROM. Obecně můžu říct, že s potěšením a respektem oceňuji, že v těchto průřezových hnutích existují koalice, které se významně zasazují o ochranu bezpečných míst a prostředí, i když v těchto hnutích zažíváme podobné formy útlaku, sociálního vyloučení a příkoří. Postavení kritiků, akademiků a aktivistů a napětí mezi těmito postaveními jsou výzvou jak pro romské hnutí, tak v poslední době i pro hnutí LGBTI Romů. Jejich společným cílem je prosazovat společenskou změnu, ale vzorce těchto identit,

jako je romská versus neromská identita, společenské postavení, sexuální orientace, genderová identita a životní zkušenosti, utvářejí společné pohnutky, očekávání a výsledky hnutí. Rozhodující je, abychom si vzájemně vážili svých identit, vlastností a hranic a respektovali je, abychom si neubližovali, veřejně se nehanobili a nezneužívali jeden druhého a abychom neposilovali sociálně strukturovaný útlak.

Pokud máme kriticky uchopit vedení, reprezentaci a vizualizaci romského LGBTI hnutí, je nutné vzít na vědomí akademické, kulturní a životní zkušenosti členů hnutí a jejich spojenců. Vyvolává to neustále dilema, protože spojenci, třebaže s dobrými úmysly, můžou buď přispět k tvorbě znalostí a reprezentací romského feminismu a romského LGBTI hnutí, nebo se můžou v návaznosti na své viditelné postavení (znovu) infiltrovat do tohoto hnutí a související vědecké obce. Také se můžeme ptát, jestli hlasy a znalosti neromské LGBTI komunity můžou ohrozit viditelnost a budování hnutí LGBTI Romů. Podle principů politiky uznání a epistemické spravedlnosti nemůžou privilegovaní řídit reprezentaci a tvorbu vědění zranitelných komunit, protože nikdy nezažili realitu LGBTI Romů nebo romských žen.

Z mého pohledu je třeba osobní a společenská privilegia využívat k podpoře a posilování našich komunit pro kolektivní dobro – členové hnutí, kteří mají zásadní privilegia, by měli podporovat utlačované a svými privilegii dále nevyvolávat útlak zranitelných osob.

Společná nebo sdílení identita neospravedlňuje vedoucí postavení v žádném hnutí, zejména ne v romském LGBTI hnutí. Sebestředné mocenské praktiky privilegovaných poškozují ty, kteří jsou neviditelní, zranitelní a bezmocní. Egocentrické soupeření vytváří útlak a zkreslené představy o skrytých členech hnutí. Pozice utlačovaného se s trochou „tahání za nitky“ může snadno změnit na pozici utlačovatele, aniž by byla uznána nebo přijata realita tohoto podvědomého sebeobsazování.

V utopistickém hnutí spojenci rozpoznají, kdy potlačují zastoupení a vedení člena komunity, a nezpůsobují více škody a nerovnosti, než kolik poskytují spolehlivosti a podpory. Pokud je spojenectvím v hnutí poškozen jeden člověk, pak je celá komunita obětí epistemického narušení. V takovém případě je pro vzájemné spojenectví a solidární jednání nejprve nutné pochopit, s čím a proč je daný člověk solidární. Budování spojenectví čelí dvěma výzvám. První z nich je role spojenců při konceptualizaci hodnot emancipace a souvisejících diskuzích. Druhá výzva spočívá v postavení a moci spojenců v rámci hnutí s ohledem na otázky viditelnosti a zastoupení.

Akademické a aktivistické diskurzy – i když s dobrými úmysly – často reprodukují „odlišující“ vyobrazení Romů. Takovou roli mají narativy, které Romy popisují jako „nižší třídu“, „etnickou menšinu“, „znevýhodněnou skupinu“ nebo jako skupinu, která se „snaží dohnat“ zbytek. K analýze společenského a historického zakotvení takových kategorií a rozlišení, jako jsou „Romové/gadžové“ a „Cikáni/rolníci“, je třeba na sebe pohlížet kriticky.

Když nějaký vědecký „diskurz“ pojednává o nižší třídě, menšině, etnickém původu, chudých a znevýhodněných lidech, kteří se snaží udržet krok, všichni jasně ví, že se hovoří o „Cikánech“. Tyto postoje jsou v současnosti stále v rozporu s tím, co praktici privilegované vědy nazývají „diskurzem utrpení“. Na druhou stranu, aby mohlo dojít k progresivní společenské změně a mobilitě, je nutná vědecká sebereflexe, objektivní reflexe.

„I když potřebujeme spojenectví, my jako romští LGBTIQ lidé máme právo utvářet své vlastní hnutí, svůj vlastní příběh. Neutlačující aliance mohou být součástí našeho hnutí a našich životů, pokud nás neumílčí. Můžeme si svobodně strukturovat své životy, narativy a hnutí i bez ostatních.“⁵

Terminologie a politika identity

Rada Evropy – tým pro Romy a Travellery

„Termín ‚Romové a Travelleři (kočovníci)‘ je v Radě Evropy používán pro zahrnutí různorodého společenství skupin, s nimiž v této oblasti Rada Evropy spolupracuje: na jedné straně a) Romové, Sinti/Manušové, Calé, Kalé, Romanichalové, Boyaš/Rudari; b) Aškalové a balkánští Egyptané; c) východní skupiny (Dom, Lom a Abdal); a na druhé straně skupiny, jako jsou Travelleři, Yenish a populace označené pod správním pojmem ‚Gens du voyage‘, stejně jako osoby, které se identifikují jako Cikáni. Jedná se o vysvětlující poznámku pod čarou, nikoli o definici Romů a/nebo Travellerů (kocovníků).“

Rada Evropy – Sexuální orientace a genderová identita

„Cílem norem a mechanismů Rady Evropy je podporovat lidská práva každého jednotlivce a zajišťovat jejich dodržování. Mezi ně patří rovná práva a stejná důstojnost všech lidských bytostí, včetně lesbiček, gayů, bisexuálů, transsexuálů a intersexuálů (LGBTI).“

Evropská komise – Rovnost, začlenění a účast Romů v EU

Nový strategický rámec pro rovnost, začlenění a účast Romů v zemích EU a příprava iniciativy po roce 2020. Časový rámec: 2020–2030.

„Výraz ‚Romové‘ se používá jako zastřešující pojem k označení řady různých skupin, jako jsou Romové, Sintové, Kalé, Romanišelové, Beášové, Aškalijové, Egyptané, Jenišové, Domové, Lomové, Romové a Abdalové a skupin Travellerů (*Gens du voyage*, Cikáni, *Camminanti* atd.).“

Evropský romský institut pro umění a kulturu (ERIAC)

ERIAC jak účastník boje za sebeurčení

„První Světový romský kongres konaný v roce 1971 byl historickým milníkem, který předznamenal začátek nové éry mezinárodního romského hnutí. Tento proces postupného politického probouzení Romů byl doprovázen paralelním procesem v oblasti umění. Jedním z hlavních úspěchů prvního Světového romského kongresu bylo vytvoření důležitých symbolů, které měly sjednotit všechny Romy – konkrétně romské vlajky a hymny. Symbolismus a jeho estetika měly zdůraznit politickou identitu Romů, kterou utvářeli a artikulovali sami Romové.

Silným výchozím bodem byly kulturní a umělecké praktiky, které usilovaly o podobný

⁵ Citát byl pronesen 6. února 2020 na akci Resistance and resilience: Romani women and LGBTIQ persons (Odpor a resilience: romské ženy a LGBTIQ osoby) uspořádané v rámci programu romistiky na katedře genderových studií Středoevropské univerzity v Budapešti.

politický program – sebeemancipaci Romů. Po prvním Světovém romském kongresu v roce 1971 se romští výtvarní umělci začali hlásit o uznání jako skupina. Toto kolektivní vědomí evropské romské komunity výrazně přispělo k narušení výlučného fungování kulturní scény a kritice letité praxe, kdy byli Romové obětí reprezentací vytvářených výhradně neromskou komunitou. Dále poukázala na to, jak tato evropská obraznost a ikonografie zatlačila Romy do pojmového ghetta pod označením ‚Cikán‘.“

References

Alva, Sylvia Alatorre – Padilla, M. Amado. 1991. “Academic Invulnerability Among Mexican Americans”. In *The Journal of Educational Issue of Language Minority Students*, Vol. (15) Winter. Boise State University, Boise.

Baker, Daniel. 2015. “The Queer Gypsy”, “‘Nothing About Us Without Us’? Roma Participation in Policy Making and Knowledge Production’ Issue, *Roma Rights: Journal of the European Roma Rights Centre*, No.2, Budapest: ERRC, p. 87–93.

Bitu, Nicoleta (2009), “The Situation of Roma/Gypsy Women in Europe”, *Nevi Sara Kali: Roma Women’s Journal*, Vol.1, No.1, Summer. pp 222 -233.

Bogdan, Maria, Ryder, Andrew, & Taba, Marius. (2015), “The Roma Spring: Knowledge Production and the Search for a New Humanity”, “‘Nothing About Us Without Us’? Roma Participation in Policy Making and Knowledge Production’ Issue, *Roma Rights: Journal of the European Roma Rights Centre*, No.2, Budapest: ERRC, pp.33-37.

Brooks, Ethel C. 2009. “(Mis)Recognitions: Romanies, Sexualities,Sincerities”, *Nevi Sara Kali: Roma Women’s Journal*, Vol.1, No.1, Summer. pp 21-29.

Corradi, Laura. 2018. *Gypsy Feminism. Intersectional Politics, Alliances, Gender and Queer Activism*, Routledge, London.

Costache, Ioanida. 2018. “Reclaiming Romani-ness: Identity Politics, Universality and Otherness Or, Towards a (New) Romani Subjectivity”, *Critical Romani Studies*, Vol.1, No.1, pp.30-43.

Daroczi, Anna Csilla & Jovanovic, Jelena. 2015. “Still Missing Intersectionality, the relevance of feminist methodologies in the struggle for the rights of Roma”, “‘Nothing About Us Without Us’? Roma Participation in Policy Making and Knowledge Production’ Issue, *Roma Rights: Journal of the European Roma Rights Centre*, No.2, Budapest: ERRC, pp.79 – 83.

Fejzula, Sebijan (2019), *The Anti-Roma Europe: Modern ways of disciplining the Roma body in researurban spaces*, *Revista Direito e Práxis*, Rio de Janeiro, Vol.10, No.03, pp.2097-2116.

Fremlova, Lucie. 2017. “The Experiences of Romani LGBTIQ People: Queer(Y)(Ing)

Roma.” Doctoral thesis, University of Brighton.

Fremlova, Lucie. 2021. “Queer Roma” (1st ed.). Routledge, London.

Gheorghe, Carmen. 2016. “Envisioning Roma Feminism”, *Analyze: Journal of Gender and Feminist Studies*, 7. pp. 15-18.

Grotberg, H. Edith. 1995. “A Guide to Promoting Resilience in Children: Strengthening the Human Spirit.” *Early Childhood Development: Practice and Reflections (8)* Bernard van Leer Foundation. The Netherlands, Hague.

Heljic, Arman. 2017. “I am Not Sorry for Being Different: The Hate Speech Monologues”, *The London Reader Summer*, pp.37-39.

Junghaus, Tímea (2014), “Roma Art: Theory and Practice”, *Acta Ethnographica Hungrica*, Vol.59, No.1, pp.25-42.

Jovanovic, Djordje (2009), “The Difference That Makes a Difference; We Need More Guts!” ‘Multiple Discrimination’ Issue, *Roma Rights: Journal of the European Roma Rights Centre*, No.2, Budapest: ERRC, pp.41–47.

Kállai, Ernő. 2000. “The Roma and research on the Roma. In: Böszörményi, Jenő; Józsa, Márta (szerk.) *Caught in the Trap of Integration: Roma Problems and Prospects in Hungary* Budapest, Magyarország : Bureau for European Comparative Minority Research. pp. 54-58.

Kocze, Angela. 2009. *Missing Intersectionality. Race/Ethnicity, Gender, and Class in Current Research and Policies on Romani Women in Europe*, Budapest: Central European University.

Kutic, Vera. 2013. “Díuvljarke: Roma Lesbian Existence”, *European Roma Rights Centre Gender Research Fellowship*, Nis: European Roma Rights Centre – ERRC.

Mancur, Olson. 1965. “The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups”. Cambridge, MA: Harvard University Press. 1965

Marton, Jozsef. 2021 “Owning the Game: Intersectional Self-Representation in the Roma LGBTQ+ communities”, *RomaMoMA Blog*, European Roma Institute for Arts and Culture e.V.

Marsh, Adrian. 2007. “Research and the Many Representations of Romani Identity”, ‘Perceptions’ Issue, *Roma Rights: Quarterly Journal of the European Roma Rights Centre*, No.3, Budapest: ERRC, pp.17-30.

Matache, Margareta (2009), “Gender Equality, Sense of Belonging, Both?”, *Nevi Sara*

Kali: Roma Women's Journal, Vol.1, No.1, Summer. pp 45-59.

Mate, Dezso. 2020. "Generational Changes of the Romani Intellectuals Life Paths. The Effects of the Social Resilience." Eötvös Loránd University (ELTE) Faculty of Social Sciences Doctoral School of Sociology Interdisciplinary Social Research Programme. Budapest: PhD Dissertation.

Mate, Dezso. 2020). "Framing Romani LGBTQI Equality Emancipation and Intersection", Mijn Verhaal, Mon Historie, My Story, Faber Publishers, Belgium, ERGO Network, Balkan LGBTQI pp.128-131.

Mate, Dezso. 2017. The First Sparks of the Romani LGBTQ Movement, Centre for Higher Education and Equity Research (CHEER), School of Education and Social Work, University of Sussex, pp.1–6.

Mate, Dezso. 2015. Faced with Multiple 'Values' – From the Perspective of the Roma LGBTQ Community, 'Nothing About Us Without Us? Roma Participation in Policy Making and Knowledge Production', Roma Rights: Journal of the European Roma Rights Centre, No.2, Budapest: ERRC, pp. 93-97.

Mirga–Kruszelnicka, Anna (2018), "Challenging Antigypsyism in Academia: the Role of Romani Scholars", Journal of Critical Romani Studies, Vol.1, No.1, pp.8-28.

Selling, Jan. 2021. "Romani resistance and the struggle for historical justice in Norway and Sweden". In: Mirga-Kruszelnicka, Anna & K. Dunajeva, Re-thinking Roma Resistance. Berlin: Eriac.org.

Spivak, Gayatri Chakravorty. 1995. "Can the Subaltern Speak?" In The Post-colonial Studies Reader, edited by Bill Ashcroft, Gareth Griffiths, and Helen Tiffin, 24–28. London and New York: Routledge.

Rostas, Iulius. 2019. A Task for Sisyphus: Why Europe's Roma Policies Fail, Budapest & New York: Central European University Press.

Marton Rovid. 2021. "From tackling antigypsyism to remedying racial injustice", Ethnic and Racial Studies, , DOI: 10.1080/01419870.2021.1972126

Tiser, David. 2015. "They become stigmatised in their own family" "Nothing About Us Without Us"? Roma Participation in Policy Making and Knowledge Production' Issue, Roma Rights: Journal of the European Roma Rights Centre, No.2, Budapest: ERRC, pp.99-100.

Online references

ARA ART, o.s. “Prague Declaration - First International Roma LGBTIQ Conference”. Prague:13 – 14 August, 2015.

Council of Europe - Roma and Travellers Team “About Us”.

Council of Europe - Sexual Orientation and Gender Identity (SOGI) “Homepage”

European Commission - Roma equality, inclusion and participation in the EU
“The new strategic framework for the equality, inclusion and participation of Roma in EU countries and preparation of the post-2020 initiative. Timeframe: 2020-2030.”

European Roma Institute for Arts and Culture e.V.

“ERAC as part of the struggle for self-definition and self-determination”.

Roma Research and Empowerment Network - Nothing about us without us? “Workshop on Coalition building and transforming the Romani movement: feminism, LGBT rights, trade unions”. Budapest:12 October, 2014.

NORSKO:

Miriam Aurora Hammeren Pedersen, FRI – Norská organizace pro sexuální a genderovou rozmanitost

Jmenuji se Miriam Pedersen. Zastupuji FRI – Norskou organizaci pro sexuální a genderovou rozmanitost. Jsme největší a nejstarší LGBTQ+ organizace v Norsku. Zaměřujeme se mimo jiné na právní podporu, sociálně-psychologický výcvik, poradenskou činnost a společenské akce. Pozvání na tuto konferenci si velmi vážím a je mi ctí, že můžu v této důležité konverzaci reprezentovat naši organizaci.

V Norsku existují dvě romské komunity, které jsou uznány jako dvě samostatné národnostní menšiny (Norské ministerstvo místní samosprávy a regionálního rozvoje, n.d.). Jedna skupina je známá jako *Romové/Taterové*⁶ (a často neoficiálně jako *Travelle-ři*) – jde o romskou skupinu první diaspory (Hancock 1992), která žije v Norsku od roku 1500. Druhou skupinu tvoří tzv. *norští Romové*, což jsou olašští Romové, kteří žijí v Norsku od 19. století.

Když jsme v rámci našeho trvalého partnerství s organizací ARA ART plánovali norskou národní konferenci týkající se LGBTQ+ Romů, prostřednictvím důvěryhodných zprostředkovatelů jsme navázali kontakt s Romy a romskými/taterskými komunitami. Bylo nám řečeno, že se ani jedna komunita nechce konference zúčastnit kvůli kulturním a náboženským tabu v této oblasti.

Z toho jsme především nabyli dojem, že romské komunity v Norsku jsou otázkám LGBTQ+ otevřené jen málo nebo vůbec (viz Elnæs 2022). Navzdory nedostatečné otevřenosti však LGBTQ+ lidé v obou komunitách existují, jak ukázal nedávný výzkum (Anderssen, Eggebø, Stubberud a Holmelid 2021).

Ve FRI se obáváme, že nedostatečná *otevřenost* v romských komunitách, stejně jako nedostatečná viditelnost Romů v rámci širší LGBTQ+ komunity, může mít negativní důsledky pro život romských LGBTQ+ lidí v Norsku. Je těžké říct něco s jistotou, protože na toto téma nebyl v norském kontextu proveden žádný podrobný výzkum, ale považujeme za pravděpodobné, že velkému počtu LGBTQ+ Romů v naší zemi se od vlastní rodiny nedostane žádné nebo jen nepatrné podpory, pokud se přiznají k příslušnosti k LGBTQ+ komunitě, a také považujeme za pravděpodobné, že se setkají s ignorancí a nedostatkem kulturní citlivosti a pochopení ze strany většiny neromských LGBTQ+ lidí v Norsku. To staví LGBTQ+ Romy v Norsku do velmi obtížné situace, protože musí buď svou sexualitu anebo genderovou identitu tajit, nebo riskovat izolaci nejen od

⁶ „Tater“ je exonymum pocházející z historické záměny Romů a Tatarů (Wogg, Pawlata a Wiedenhofer, n.d.; Sundt 1974 [1852]: 38). Někteří lidé považují tento termín za hanlivý, ale členové komunity si jej osvojili a je součástí oficiálního názvu norské vlády pro tuto konkrétní romskou skupinu.

své etnické komunity, ale i od LGBTQ+ komunity obecně.

Abychom pomohli zařadit LGBTQ+ Romy do veřejné agendy v Norsku, uspořádali jsme dne 24. ledna 2022 národní konferenci, které se zúčastnili zástupci různých organizací, skupin, zkušeností a akademických oborů z pěti různých zemí. Konference nesla název *Ways to Visibility: LGBTQ+ Roma in Norway* (Cesty ke zviditelnění: LGBTQ+ omové v Norsku). Podrobnosti o jednotlivých účastnících a prezentacích uvádí Pedersen (2022).

Z praktických důvodů (především kvůli omezenému přístupu a rozsahu naší sítě) jsme se rozhodli zaměřit na skupinu známou jako norští Romové, což je jedna ze dvou národnostních menšin romského původu v Norsku. Jak již bylo zmíněno, předkové této skupiny byli olašští Romové, kteří do Norska přišli v 19. století. Během holocaustu byli tvrdě pronásledováni (podrobnosti viz Rosvoll, Lien a Brustad 2015), přičemž naprostá většina této skupiny byla zabita, především v koncentračním táboře Osvětim-Březinka. Protože jich bylo tolik zabito, norští Romové v současnosti tvoří jen velmi malou skupinu čítající asi 1 000 osob (Elnæs 2022). Trauma, které bylo komunitě způsobeno během holocaustu, a následná vylučovací politika norských úřadů vůči Romům (Rosvoll a Bielenberg 2012) vedly k tomu, že dnes norští Romové obecně nedůvěřují vládě – a norské většinové společnosti (Elnæs 2022).

Tato nedůvěra je dalším z důvodů, proč bylo obtížné najít pro konferenci účastníky z řad norských Romů. Romskou komunitu zastupovali mezinárodní řečníci a také nermomský zástupce *Romano kher*, norského romského kulturního centra.

Na konferenci jsme dospěli k těmto hlavním závěrům:

LGBTQ+ Romové jsou v Norsku do značné míry neviditelní, a to jako v romské komunitě, tak v širší LGBTQ+ komunitě. Je třeba je *zviditelnit*.

Norská LGBTQ+ komunita se musí zaměřit na boj proti rasismu a anticiganismu ve vlastních řadách.

FRI a další LGBTQ+ organizace v Norsku musí *aktivně* oslovovat LGBTQ+ Romy, aby věděli, že i oni patří do širší LGBTQ+ komunity stejně jako všichni ostatní. FRI a další LGBTQ+ organizace musí také poskytovat odpovídající sociální, emocionální a případně i materiální podporu LGBTQ+ Romům, kteří byli vyloučeni ze své romské komunity. Přesný způsob, jakým by se měla tato osvětová a podpůrná činnost provádět, je předmětem další diskuse.

FRI se musí spojit s již existujícími mezinárodními sítěmi LGBTQ+ Romů, aby usnadnila podporu LGBTQ+ Romů v Norsku.

FRI doufá, že tato konference bude prvním krokem na cestě směrem k většímu aměření na LGBTQ+ Romy v Norsku. FRI se hodlá romské problematice věnovat i v budoucnu a aktivně vyhledávat informace o tématu LGBTQ+ Romů.

Doufáme, že norská národní konference může sloužit jako výchozí bod pro větší zaměření na problematiku LGBTQ+ v romských komunitách v Norsku. Uvědomuje si však, že tuto práci je třeba provádět „zdola nahoru“, v přímé spolupráci se samotnými romskými komunitami a za aktivní účasti jejich členů. Takovou práci nemůžeme ve FRI dělat sami. Vyzýváme proto k větší spolupráci mezi LGBTQ+ a romskými komunitami v Norsku a organizacemi a sítěmi v jiných zemích, které se zaměřují právě na problematiku LGBTQ+ mezi Romy. To se samozřejmě týká i organizace ARA ART v České republice a také organizací a institucí ve Švédsku, kde je romská populace (která zahrnuje několik podskupin) výrazně početnější než v Norsku a kde panuje mnohem větší otevřenost vůči LGBTQ+ otázkám. Zatím jsme oslovili nejen tyto organizace a instituce, ale také jednotlivce z širšího světa mezinárodního romského LGBTQ+ aktivismu. Do budoucna na to chceme navázat a dostat LGBTQ+ Romy v Norsku do popředí politického zájmu.

References:

Anderssen, N., H. Eggebø, E. Stubberud, & Ø. Holmelid (2021). *Seksuell orientering, kjønns mangfold og levekår: Resultater fra spørreundersøkelsen 2020*. Bergen, Norway: University of Bergen.

Elnæs, C. U. (5 February 2022). “Den usynlige dobbeltminoriteten”. *Blikk*. URL: <https://blikk.no/balder-carstens-hasvoll-diskriminering-dobbeltminoritet/den-usynlige-dobbeltminoriteten/212653> (retrieved 7 February 2022)

Hancock, I. (1992). "The Social and Linguistic Development of Scandoromani". In: E. H. Jahr (Ed.), *Language Contact: Theoretical and Empirical Studies*, pp. 37-52. Berlin: Mouton de Gruyter.

Norwegian Ministry of Local Government and Regional Development (n.d.). "National minorities". URL: <https://www.regjeringen.no/en/topics/indigenous-peoples-and-minorities/national-minorities/id1404/> (retrieved 7 February 2022)

Pedersen, M. A. H. (30 January 2022). "Å synliggjøre en usynlig dobbeltminoritet: Romske LHBT-personer i Norge". *Magasin DIKKO*. URL: <https://dikko.nu/a-synliggjore-en-usynlig-dobbeltminoritet-romske-lhbt-personer-i-norge/> (retrieved 7 February 2022)

Rosvoll, M., & N. Bielenberg (2012). *Antisiganisme, stereotyper og diskriminering av rom*. Oslo, Norway: The Norwegian Center for Holocaust and Minority Studies.

Rosvoll, M., L. Lien, & J. A. Brustad (2015). *Å bli dem kvit. Utviklingen av en «sigøynerpolitikk» og utryddelsen av norske rom*. Oslo, Norway: The Norwegian Center for Holocaust and Minority Studies.

Sundt, E. (1974 [1852]). *Fante- eller landstrygerfolket i Norge*. Gjøvik: Gyldendal Norsk Forlag.

Wogg, M., U. Pawlata, & C. Wiedenhofer (n.d.). "Arrival in Europe." *Karl-Franzens-Universität Graz: Factsheets on Roma*. URL: https://www.coe.int/t/dg4/education/roma/Source/FS2/2.0_arrival-europe_english.pdf (retrieved 9 February 2022)

4. ČÁST: KŘÍŽOVATKY IDENTITY: ROMŠTÍ TRANSSEXUÁLOVÉ A ZDRAVÍ

ČESKÁ REPUBLIKA:

Mgr. Karel Pavlica, Ph.D., Prague Pride, z. s.

Karel Pavlica je absolventem Filozofické fakulty Ostravské univerzity, a to oborů sociální práce s poradenským zaměřením (Mgr.) a sociální poradenství a management sociálních služeb (Ph.D.). V současné době působí v oblasti vědy a vzdělávání, a to v Národním pedagogickém institutu ČR jako garant Osobnostní a sociální výchovy, v Prague Pride, z. s. jako koordinátor vzdělávání pro odborníky a odbornice v pomáhajících profesích a na Fakultě sociálních studií Ostravské univerzity jako externí vyučující. Kromě toho působí jako dobrovolník v online LGBT+ poradně Sbarvouven.cz.

Úvod

Tato prezentace se zaměřuje na možné důsledky menšinového stresu na fyzické a duševní zdraví romských transsexuálů a osob s odlišnou genderovou identitou a ve druhé části nabízí některé možnosti podpory jejich zdraví a pohody.

Menšinový stres a jeho důsledky

Menšinový stres je pojem, který zahrnuje stresující situace a zážitky v podobě předpokladů a diskriminace kvůli rase, etnickému původu, sexuální orientaci anebo genderové identitě.

Menšinový stres je sociální, individuální a chronický.

Je doloženo, že vystavení stresu, předpokladům a diskriminaci souvisejícím s utlačovanou identitou vede k vážným negativním důsledkům pro fyzické i duševní zdraví.

Jednotlivci z utlačovaných skupin se setkávají s nedostatečným politickým zastoupením a s odmítnutím nebo diskriminací v zaměstnání a bydlení. To může vyvolat stres, emoční vyčerpání a depresi.

Příslušnost k více než jedné marginalizované skupině může vést k očekávání odmítnutí a k vyhýbání se situacím, které by mohly být stresující.

Důsledky menšinového stresu mohou být velmi vážné. Každá jednotlivá zkušenost s viktimizací například zvyšuje pravděpodobnost sebepoškozování v průměru až dvaapůlkrát. Nemusí jít jen o zkušenost s otevřeným násilím, ale také o tzv. mikroagresi.

Mikroagrese

Mikroagresi se rozumí úmyslné či neúmyslné slovní projevy, chování a projevy v prostředí, které vyjadřují nepřátelské, ponižující nebo negativní postoje vůči lidem z utlačovaných skupin.

Projevy mikroagrese se můžou stát tak běžnými, že si jich většina lidí ani nevšimne. Proto je důležité o nich mluvit, vědět o nich, umět je identifikovat a vyhnout se jim ve

vztahu k lidem z utlačovaných skupin nebo komukoli jinému.

Příklady mikroagrese:

Přisuzování inteligence osobě jiné barvy pleti nebo ženě na základě jejich etnického původu nebo pohlaví

Třeba když Romce řeknete: „Nikdy by mě nenapadlo, že jste vědkyně.“

Barvoslepost – popírání významu etnické zkušenosti a historie Romů

„Při pohledu na tebe nevnímám barvu tvé kůže.“

Předpoklad trestní minulosti

Když se přiblíží Romové, někdo si k sobě přitiskne kabelku nebo zkontroluje, že má peněženku.

Popírání individuálního rasismu/sexismu/cisheterosexismu

„Nejsem rasista. Mám několik přátel z řad Romů/gayů/transsexuálů.“

Popírání genderové rozmanitosti

„Existují jen dvě pohlaví: mužské a ženské.“

Sexistický/cisheterosexistický jazyk – výrazy, které vylučují nebo ponižují ženy a LGBT+ osoby

Používání zájmena „on“ pro všechny lidi.

Nutnost vybrat si při vyplňování základních formulářů mezi mužským a ženským pohlavím.

„Vůbec nevypadáš jako transsexuál.“

Další příklady:

Vytváření domněnek o ostatních na základě jejich pohlaví, vyjádření genderové identity nebo etnického původu;

Záměrné nepoužívání preferovaných zájmen transsexuálů a osob s odlišnou genderovou identitou;

Nedostatečné zastoupení osob různého pohlaví a etnických skupin v médiích;

Používání zastaralé nebo urážlivé terminologie;

Přisuzování větší hodnoty určitým lidem na základě jejich pohlaví, sexuální orientace nebo etnického původu.

Transsexuálové a riziko sebevraždy

Transsexuálové a osoby s odlišnou genderovou identitou se setkávají s větší mírou diskriminace a pronásledování než cisgender lidé. Kromě vnějšího stresu je u nich vyšší pravděpodobnost, že se pokusí o sebevraždu nebo že v minulosti na sebevraždu pomýšleli.

V rámci mezinárodního projektu SWITCH (Supporting Wellbeing and Integration of Transgender victims in Care environments with a Holistic approach) realizoval v roce

2020 Národní institut duševního zdraví společně s organizací Transparent výzkum, kterého se zúčastnilo 223 trans a nebinárních respondentů žijících v České republice, kdy 30 % z nich mimo jiné uvedlo, že má zkušenost s pokusem o sebevraždu.

Právní uznání pohlaví

Jedním ze specifíků transsexuálů je takzvaný proces potvrzení genderové identity a možnost tímto procesem projít. Pokud existuje možnost tento proces absolvovat daná osoba je schopna splnit jeho podmínky, má to obvykle pozitivní dopad na její zdraví.

Právní uznání pohlaví se však může v jednotlivých zemích lišit. V Evropě například stále existují země, které vyžadují, aby transsexuálové před oficiálním uznáním jejich genderové identity podstoupili sterilizaci, a mezi tyto země patří i Česká republika.

Komisař Rady Evropy pro lidská práva kriticky poznamenal, že „transsexuálové jsou patrně jedinou skupinou v Evropě, která podléhá zákonem předepsané a státem vynucené sterilizaci“.

Mezi další podmínky pro právní uznání pohlaví může patřit diagnostikování duševní poruchy, lékařské ošetření, invazivní chirurgický zákrok, posouzení doby strávené pod novou genderovou identitou a status svobodného nebo rozvedeného člověka.

Tyto podmínky pošlapávají důstojnost a tělesnou integritu člověka, právo na založení rodiny a právo nebýt vystaven ponižujícímu a nelidskému zacházení.

Jak podpořit zdraví a životní pohodu transsexuálů

Níže najdete několik tipů, jak podpořit zdraví a životní pohodu transsexuálů a osob s odlišnou genderovou identitou, a také odpovědi vyplývající z výzkumu provedeného v rámci projektu SWITCH, který se zaměřoval na zkušenosti transsexuálů a osob s odlišnou genderovou identitou s lékařskou a psychologickou péčí.

Vězte, respektujte – každá identita je platná. Nejde o módní výstřelek nebo něco, co si tyto lidé vymysleli.

Nezpochybnějte způsob, jakým o sobě daná osoba hovoří. Používejte jazyk, který preferuje.

„Navštívil jsem spoustu psychologů a psychiatrů a většina z nich nedokázala pochopit, že jsem muž, vnímali mě jako ženu, která se snaží být někým jiným, nebo jako lešbu, která chce být mužem. I ti, kteří pochopili, že jsem muž, se ke mně pořád chovali jako k ženě.“

Tyto předsudky mě nejen odrazovaly od veškeré lékařské péče, ale vedly i k pokusům o sebevraždu. Pobyt v nemocnici jsem strávil na ženském oddělení a bylo mi řečeno, že mě budou oslovovat pouze jako ženu. Musel jsem používat dámské toalety (a sprchy), což vyvolávalo nejrůznější reakce žen, které se se mnou necítily dobře, a já sám jsem trpěl tím, že jsem byl považován za neslušného muže.

Bylo by hezké, kdyby se ke mně psychologové nechovali jako k někomu, koho je třeba napravit, a kdyby mě neoznačovali špatným pohlavím.“

Respektujte hranice, včetně toho, že ne každý může chtít o svých trans zkušenostech mluvit.

„Když dermatolog z mé občanky zjistil, že jsem transsexuál, začal se mě ptát na mé dětství apod. I když jsem mu řekla, že se o tom nechci bavit, pořád se vyptával. Rozbrečela jsem se a po odchodu z ordinace jsem se zhroutila. Rozhodně si neuvědomoval, že se chová nesprávně. Jeho otázky bych přežila, ale on s nimi nepřestával, aniž když jsem ho o to požádala. Cítila jsem se malá a bezmocná vedle toho vysokého muže v bílém plášti, který se mě snažil donutit odpovídat na otázky, na které jsem odpovídat nechtěla.“

Bud'te otevření a vzdělávejte se v oblasti genderové identity:

„Nejtěžší je najít psychologa, který víc, co je to gender. Je to taková sázka do loterie, protože psychologové na svých stránkách obvykle neuvádějí, jestli respektují transsexuály a jestli mají o tomto tématu dostatečné znalosti, takže si během terapeutického sezení nebudete připadat jako zvířátko v zoo.“

A konečně – **zásadní je sociální podpora**. Jakákoli sociální podpora je dobrá, ale zásadní roli hrají zejména přátelé a matky. Z analýzy dat z výzkumu provedeného v rámci projektu SWITCH vyplynul vztah mezi podporou od přátel a podporou od matky a četností pokusů o sebevraždu. Takováto podpora snižuje riziko sebevražedných pokusů v obou případech téměř o polovinu.

RUMUNSKO:

Antonella Lerca Duda (1990), členka představenstva organizace TGEU

Antonella Lerca Duda je rumunská herečka a trans aktivistka, která se narodila v roce 1990 v rumunských Jasech. Antonella vyrůstala v tradiční romské rodině se sedmi sourozenci. V jednom z rozhovorů prozradila, že ji od útlého věku přitahoval svět ženství, ale ve škole ji za to šikanovali. Rodiče zpočátku její tranzici na ženské pohlaví nepřijali – vzali ji k endokrinologovi a psychologovi s nadějí, že se Antonella nějak „vyléčí“. Nakonec se však s novou identitou své dcery smířili a podpořili ji, když se ve 14 letech rozhodla zahájit hormonální léčbu.

V 17 letech se Antonella přestěhovala do Itálie a stala se sexuální pracovnící. I když se v Itálii stala jejím druhým domovem, toužila se vrátit do Rumunska a žít důstojně a v bezpečí.

Svou kariéru herečky odstartovala ve hře Sexodrom rumunské divadelní společnosti Giuvlipen a stala se tak úplně první trans sexuální pracovnící vystupující v rumunských divadlech. Hra Sexodrom se zabývá tématy obtěžování, sexuálního vykořisťování a fyzického a emocionálního zneužívání ze strany většinové populace vůči menšinám.

Antonella je aktivistkou Evropské romské LGBTIQ+ platformy. Angažuje se také v místní politice a v roce 2020 se jako první romská transsexuální kandidátka ucházelo o post v bukureštské samosprávě.

Můj projev na konferenci, Praha, 2022

Zdravím všechny. Jmenuji se Antonella Lerca. Jsem hrdá romská transsexuálka. Ano. Slyšeli jste dobře. Jsem Romka. LGBT lidé existují i v romské komunitě. A my o nich musíme mluvit. Je načase zapomenout, že jde o tabu. Stojím tu teď před vámi, abych vám to připomněla. Abych vám připomněla, že LGBT lidé existují. Intersekcionalita. Ta přináší skutečné problémy. Je načase, abych se intersekcionalitě věnovaly všechny romské organizace. Už nás unavuje, že romským aktivistům zabírají prostor romští muži, kteří touží jen po moci. Vracíme se k maskulinitě, patriarchy, toxicitě. Ne, musíme vést intersekcionalní diskurz. Intersekcionalní rozhovor. Ten se týká všech. Jak se má já jako romská trans žena cítit, když romský muž řekne „chceme práva Romů“, ale nikdy nezmíní intersekcionalitu. Tento romský muž nikdy nemluví o Antonelle, která tu teď stojí, bojuje s transfobií, s hnutím TERF a SWERF, se všemi. Nechceme se zviditelnit jen kvůli nějakým potřebám, jak si lidé myslí. Chceme práva na přístup ke zdravotní péči, bydlení, právním dokumentům, práci. Naše problémy se v mnoha směrech prolínají, od přístupu ke zdravotní péči, kde se setkáváme s ještě větší nenávisť, když jdeme na pravidelnou prohlídku, až po zdravotnický personál, který o nás nic neví a soudí nás na základě svého náboženství. Pronajímatelé, kteří nám odmítají pronajmout byt kvůli tomu, jak vypadáme. Zaměstnavatelé, kteří nás nechtějí zaměstnat,

protože se bojí naší barvy pleti a naší přítomnosti. Mnoho lidí nás stále vnímá jako nebezpečí – a to jsme v celé naší historii nikdy nebyli násilní. Politici na nás útočí v zákonech, které chtějí změnit, protože se nás bojí. Strana UDMR nedávno navrhla, aby se zákonem stanovilo, že si nikdo nikdy nemůže změnit pohlaví, se kterým se narodil. Ve svých projevech používají „genderovou ideologii“, aby se na nás přímo zaměřili jako na nebezpečí pro společnost. V roce 2022 jsou Romové stále obviňováni a odsuzováni společností. Bílou privilegovanou společností. I když se jejich mentalitu snažíme změnit, oni se změnit nikdy nechtějí. Nedávno jsem se setkala s rasismem na letišti, takže pokud chcete vědět, jak je to být romskou trans ženou, absolvujte se mnou bezpečnostní kontrolu na letišti. Pojdme společně projít bezpečnostní kontrolou na letišti a uvidíme, jestli na tebe, bílého privilegovaného člověka, budou lidi a úřady reagovat stejně jako na mě. Romy v supermarketech stále pronásleduje ochranka, protože si myslí, že když máš trochu tmavší pleť, budeš krást. Vždycky se věří, že všechny krádeže na světě a všechny špatné věci mají na svědomí Romové, nikdy ne bílí. Nikdy. Mám promluvit o rasismu? Mám promluvit o té nejhnusnější a nejstrašnější nemoci tohoto světa? Rasismus, diskriminace a transfobie nebudou nikdy vyléčeny, protože lidé nechtějí najít lék, protože mají rádi své pohodlí, mají rádi svá privilegia. Chtějí s Romy jednat z pozice síly. Myslíte si, že se Romům dostává stejné rovnosti a spravedlnosti jako bělochům? No, gadžové budou vždy privilegovaní. Vždy najdou perfektní místo na univerzitě, perfektní místo v práci a nikdy nebudou muset bojovat s rasismem. Prosim, zpochybujte svá privilegia a své mocenské postavení a naučte se držet hubu, když na vás není řada a není to váš prostor. Nezábírejte prostor Romům. Po staletí jste zabírali veškerý náš prostor, je čas s tím přestat. Nechodte za námi, vy bílí privilegovaní muži, a neříkejte nám: „Zachráníme vás.“ Nepotřebuji žádného bílého zachránce. Dokážu se ubránit sama. Dělán to celý svůj život. Kde tehdy byli ti bílí spasitelé? Už mě nebaví brečet si do polštáře kvůli všemu tomu rasismu, se kterým se v této společnosti potýkám. Romové umírají každý den. I tady. Česká policie zabila Roma stejně, jako americká policie zabila osobu jiné barvy pleti. Kdy ta nenávist skončí? Kdy už ta nenávist přestane? Musíme jednat. Musíme protestovat. Musíme společně bojovat. Ještě bych chtěla říct, že náš LGBT prostor pořád zabírají heterosexuální aktivisté nebo akademici, a to není správné. Jen velmi zřídka se stane, že o konferenci, jejích tématech a pozvaných lidech rozhoduje romský transsexuál nebo romská lesba. Myslím, že je načase to změnit. Ve vlastním prostoru bychom neměli vytvářet ještě větší prostor pro ty, kteří nemají tak omezený přístup jako my. Potřebujeme, aby tyto prostory obsadili LGBT lidé romského původu se svými tématy, lidmi a projekty, kde můžeme budovat své vlastní příběhy. Protože se budeme jeden od druhého učit. Jedna věc mi však dodává sílu. Víím, že je moje komunita silná a ta síla neustále roste. Den za dnem sílí. Každý den jsem v kontaktu s trans ženami. Ženami, které potřebují podporu a které zažily agresi, ponižování, transfobní postoje a rasismus. Nemají přístup k prostředí, kde by získaly větší podporu pro svou léčbu, nemají přístup k práci, nemůžou si dovolit léčbu, aby překonaly své potíže. Potřebujeme více prostoru, kde bychom mohli vyprávět své příběhy, získat více solidarity a spojenců, kteří by bojovali za naše práva. Musíme se všichni vzepít. Bojovat za lidská práva. Opusťte slzavá údolí, protože naše slzy jsou přesně to, co bílí muži a bílí privilegovaní lidé chtějí. Zanechme tedy pláče a začněme jednat, zaujměme stanovisko. Všichni

musíme bojovat, protože jen tak se domůžeme svých práv, diplomatickou cestu jsme už zkusili. A co jsme získali? Jen sliby. Sliby. Sliby. Sliby. Sliby – ale nikdy z toho nic nebylo. Je to tak. Politici přicházejí, politici odcházejí, každý najde řešení, nikdo nenajde řešení. Musíme se postarat o vlastní lidi a vybudovat komunitu. Musíme být radikální. Musíme se vzepřít a bojovat za svá práva, protože lidská práva jsou rovná práva. Lidská práva neznají privilegia. Pouze lidé si z práv dělají privilegia. Nejsme svobodní, dokud nejsou svobodní všichni. Teď to zopakujte se mnou!

USA: Kirill Ivan Staklo, PeerPride

Kirill Ivan Staklo je obhájce transexuálů a intersexuálů a odborník na peer podporu, krizovou pomoc a suicidologii ve společnosti PeerPride, Inc. Specializuje se na vytváření a rozvoj programů vzájemné podpory na dálku se zaměřením na informovaný souhlas, zmírňování škod a respektování zkušeností s marginalizací. Předtím, než se stal spoluzakladatelem organizace PeerPride, vedl mezinárodní krizovou linku, kterou provozovali trans lidé a byla určena trans lidem, a také pomáhal s vedením prvního průzkumu duševního zdraví trans lidí ve Spojených státech. Dnes pomáhá mnoha agenturám pro duševní zdraví a peer podporu jako

poradce pro osvědčené postupy v oblasti spravedlnosti a začlenění informovaného souhlasu, anonymity a důvěrnosti do politiky. Zajišťuje také programové vedení pro vývoj nového softwaru PeerPride s otevřeným zdrojovým kódem, který klade důraz na ochranu osobních údajů, dostupnost, přizpůsobivost, důvěrnost a zamezení zásahů bez souhlasu. Má vzdělání v oblasti psychologie a práva. V posledních 10 letech se angažuje také jako komunitní organizátor v protiválečných a protirasistických hnutích, hnutích za práva LGBTIQ osob a za práva Romů a hnutích za přístup ke zdravotní péči. Pochází z Moskevské oblasti v Rusku a v současnosti žije v Connecticutu.

Úvahy o duševním zdraví trans Romů

Když se ocitnete v prostoru, kde se protínají dvě obzvláště marginalizované identity, a nemusíte si vybírat, kterou z nich přijmout, máte jedinečnou příležitost. Za celou dobu, co se věnuji peer podpoře trans osob, jsem ještě ani jednou neměl šanci pracovat s trans Romem – a to jsem pracoval s tisíci trans lidí. Za celou dobu, co se věnuji podpoře Romů, jsem nikdy neměl příležitost sdílet prostor s jiným romským trans mužem, dokud jsem se nezúčastnil této konference v roce 2022. Transsexuálové a Romové sdílejí řadu podobných zkušeností, které exponenciálně narůstají, když je někdo transsexuál a zároveň Rom. Je důležité vnímat souvislosti mezi problémy našich komunit, protože se v nás až příliš často podporuje myšlenka, že jedna identita tu druhou vylučuje – ať už jde o cis lidi v romské komunitě, kteří odmítají transsexualitu, nebo trans gadže, kteří nevědí, že romští trans lidé existují a že na nich záleží. Abychom posílili resilienci a naději těchto komunit, musíte tuto falešnou dichotomii rozbít. Rád bych se podíval na téma sblížování trans a romských identit a rozebral tento dvojí útlak a jeho škodlivé následky i výhody našich společných životních zkušeností z různých perspektiv.

Diskuze na této konferenci se zaměřuje na přístup ke zdravotní péči, což je aktuální téma pro členy komunit v diaspoře po celém světě, zejména pak ve Spojených státech amerických, kde je zdravotní péče privatizovaná, nedostupná, nesmyslně předražena a zaostává za zeměmi, které mají méně prostředků, ale které svým obyvatelům zaručují víc ekonomických práv. Překážky v přístupu ke zdravotní péči pro transsexuály a zástupce etnických menšin však existují a překrývají se jak v USA, tak v Evropě. V Evropské unii žije více než polovina transsexuálů a intersexuálů a 90 % romské populace pod hranicí chudoby. Přístup ke zdravotní péči ovlivňují také zákony proti Romům a kočovnému způsobu života, vysídlování a deportace. V USA lze najít jasnou analogii se zkušenostmi přistěhovalců a lidí bez dokladů, mezi kterými se také najdou Romové a transsexuálové.

Zbavení práv v právním smyslu je v Evropě nebo USA prvním krokem k ohrožení bezpečnosti a zdraví romské a transsexuální populace.

V mnoha zemích, včetně USA a Kanady, mají osoby žijící pod hranicí chudoby přístup ke státům hrazené zdravotní péči, která je však často formálně nebo fakticky podmíněná tím, že tyto osoby musí být občany, mít stálé bydlení anebo zaměstnání. Získat přesné a platné doklady je v Evropě obtížné pro všechny migranty, obzvláště pak pro členy romské komunity. Pro transsexuály je pak cesta k přesným dokladům poseta vlastními nebezpečnými a často nepřekonatelnými překážkami. Požadavky na přípustnost změny pohlaví a jména se v různých zemích, krajích, státech a regionech liší a na některých místech se dále člení v závislosti na dokladu, který chce daná osoba změnit. Nesrovnalosti mezi doklady – zejména mezi vnitřními pasy / občanskými průkazy a zahraničními cestovními pasy – vedou k nebezpečným situacím a mohou lidem bránit v cestování, stabilním nebo výdělečném zaměstnání, přístupu k bydlení a samozřejmě i ke zdravotní péči. Požadavky na změnu jména a pohlaví se můžou stupňovat – od dopisů od terapeuta, přes roky života po „coming out“ bez přístupu k péči potvrzující genderovou identitu až po invazivní a nežádoucí operace, včetně sterilizace. Tato regulace ze strany zákonodárců a poskytovatelů zdravotní péče trans osoby odrazuje od toho, aby se o získání odpovídajících dokladů alespoň pokusily, zejména pokud čelí více formám marginalizace. Proto má mnoho trans osob na dokladech uvedené nesprávné jméno a pohlaví, což je vystavuje diskriminaci v zaměstnání, obtěžování a odepření péče.

Diskuse o duševním zdraví se často zabývají problémy duševního zdraví ze zavádějícího úhlu pohledu – konkrétně vycházejí z představy, že symptomy jsou vrozené a mají původ pouze u jednotlivce, aniž by se braly v úvahu materiální podmínky, které přímo ovlivňují psychické zdraví. Mnozí psychologové se proto domnívají, že je transsexualita příčinou problémů s duševním zdravím. Tento přístup má alespoň částečně kořeny v historii, kdy byla transsexualita *a priori* považována za duševní problém, a je stále rozšířený v USA i v Evropě, a to navzdory (poměrně nedávným) změnám v Diagnostickém a statistickém manuálu duševních poruch (DSM) a Mezinárodní klasifikaci nemocí (MKN).

V roce 1994 se v DSM pomalu přešlo od „transsexualita“ k „poruše pohlavní identity“ a v roce 2013 se z „poruchy pohlavní identity“ stala diagnóza „pohlavní dysforie“. Eprve v roce 2013 bylo v DSM-V výslovně uvedeno, že transsexualita sama o sobě

není duševní poruchou. Diagnóza „dysforie“ je sice stále patologizující a vylučuje trans lidi, kteří nesplňují její nahodilá a nepřesná diagnostická kritéria, v USA je však nedílnou součástí pro trans lidi, kteří chtějí získat přístup k péči potvrzující jejich genderovou identitu od pojišťoven, které tento přístup hlídají. MKN, která má být celosvětovým standardem pro kódování zdravotních údajů, zaostává za DSM ještě víc – teprve v roce 2019 vyšla první verze MKN, která vypustila diagnózy „transsexualismu“ a „poruchy pohlavní identity“.

Péče o duševní zdraví potvrzující genderovou identitu neboli „genderová terapie“ má také komplikované kořeny a vytváří obrovské překážky pro lidi, kteří hledají zdravotní péči potvrzující pohlaví. Poskytovatelé péče o duševní zdraví byli a jsou vedeni k tomu, že to jsou oni, kdo určuje identitu osoby, které poskytují péči. Systém Harryho Benjamina, který položil prvotní základy Standardů péče Světové profesionální asociace za zdraví transgender osob (WPATH), kladl absurdní očekávání na trans osoby, které měly za úkol „dokázat“ poskytovateli duševního zdraví, že jsou skutečně trans. Mezi tato očekávání, která se projevují v ordinacích psychologů a psychiatrů v Evropě i v USA, patří i očekávání heterosexuality, nezájmu o jakoukoli činnost nebo prezentaci stereotypně spojenou s pohlavím, které bylo jedinci přiřazeno při narození, očekávání ochoty vystupovat na veřejnosti jako své pravé pohlaví i za nebezpečných okolností a mnoho dalších požadavků. Transsexuálům jsou často kladeny otázky týkající se jejich dětství a soukromého života, a pokud mají nějakou diagnózu v oblasti duševního zdraví, nemají přístup k péči potvrzující jejich genderovou identitu.

Zkušenosti s intersekcionální marginalizací – třeba když jste trans a Rom zároveň – jsou klíčovým příkladem toho, proč jediná cesta ke skutečně afirmativní péči vede přes zprostředkování, seburčení a pochopení materiálních podmínek, kterým člověk čelí. Romští transsexuálové mají jedinečné kulturní zázemí, a i kdyby pro ně platily příliš zjednodušující stereotypy, které poskytovatelé přisuzují bílým transsexuálům, tyto stereotypy nemohou platit pro jiné kultury.

Vinu je třeba hledat tam, odkud skutečně pramení. Krize, sebevražedné sklony, užívání návykových látek, traumata a další problémy související s duševním zdravím jsou vedlejšími produkty protiromské a transfobní společnosti, které se v přesahu našich komunit projevují dvojnásob. Kromě toho se ukázalo, že politické klima má přímý vliv na duševní zdraví: ze statistik například vyplývá, že kdykoli je na vzestupu pravicová politika, zvýší se počet hovorů na krizové linky. Dále je důležité připomenout, když pokud jde o reakci politické proudu, protiromské a transfobní politické trendy jdou obvykle ruku v ruce.

Aby bylo možné usilovat o rovnost a posílení postavení zranitelných komunit v oblasti duševního zdraví, je nezbytné porozumět fenoménu menšinového stresu. Ten vychází z hlavní myšlenky, že je duševní zdraví přímo ovlivněno přetrvávajícími společenskými podmínkami, které menšiny zažívají v důsledku své marginalizace a zbavení práv. Jinými slovy, sebevražedné sklony nejsou u Romů vyšší, protože jsou Romové, ale proto, že je přirozené pochybovat o tom, jestli má cenu žít ve společnosti, která si nepřehraje, abychom byli naživu. Stejně tak neplatí, že transsexualita zvyšuje pravděpodobnost duševních problémů (průzkum duševního zdraví trans osob z roku 2017 ve skutečnosti ukázal, že když někdo projde sociální nebo lékařskou tranzicí, je méně pravděpodobné, že se bude potýkat se sebevražednými sklony, než kdyby svou se-

xualitu dále tajil). Tuto pravděpodobnost zvyšuje život v transfobní společnosti, což potvrzuje i dramatické statistické zlepšení kvality duševního zdraví mladých trans lidí, které jejich rodiny a blízcí podporují a jednají s nimi podle jejich gender identity.

Můj kolega Dr. Rylan Testa zkoumal stres a resilienci genderových menšin a odhalil několik zásadních poznatků, které je při hledání viníka třeba zvážit. Zjistil, že mezi rizikové faktory menšinového stresu – tedy faktory, které negativně ovlivňují naše duševní zdraví – patří negativní stereotypy, násilí, odepření přístupu ke zdravotní péči, vzdělání a stálému zaměstnání, odmítnutí ze strany rodiny a nejbližšího okolí a izolace od komunity, která sdílí stejnou životní zkušenost. Mezi faktory resilience – tedy faktory, které nám pomáhají přežít a prosperovat a které jsou v této oblasti žalostně málo probádané – podle něj naopak patří komunita, která sdílí stejnou životní zkušenost, možnost hájit sebe i druhé, podpora okolí a materiální stabilita.

Tyto rizikové faktory a faktory resilience jsou srovnatelně aplikovatelné jak na příslušníky trans komunity, tak na příslušníky romské komunity, a mají ještě větší vliv na ty z nás, kteří spadají do obou těchto komunit. Obě komunity trápí diskriminace v oblasti zaměstnání, zdravotní péče a vzdělávání, zločiny z nenávisi, stereotypy, vymazávání a oddělování. Předpokládaná délka života je tak u Romů deset i vícekrát kratší, než je evropský průměr, zatímco u transsexuálů v Evropě je v porovnání s cis lidmi dvakrát až třikrát pravděpodobnější, že zemřou na vyléčitelnou nemoc nebo se sami zabijí.

Pokud se na chvíli zastavíme u sebevražedných sklonů a krizí, je důležité zmínit jedinečná nebezpečí, která se pojí s přístupem marginalizované osoby k péči zaměřené na krizové situace.

Nedobrovolné psychiatrické zásahy mohou být provedeny způsobem, který je pro Romy z hlediska jejich kultury zničující, a mohou také způsobit těžké trauma trans osobám. Například v USA jsou nemocnice jedním z míst s nejvyšším počtem nahlášených sexuálních útoků na transsexuály. Předchozí psychiatrický dohled (léčebný pobyt v nemocnici nebo v psychiatrickém zařízení za účelem posouzení duševního zdraví) může mít navíc nepříznivý dopad na možnost dané osoby najít si zaměstnaní

nebo získat přístup k péči potvrzující její genderovou identitu, což může vyvolat další stigmata v komunitě. I proto jsou naše komunity často neochotně otevřeně hovořit o svých zkušenostech se sebevražednými sklony. Z mých zkušeností suicidologa vím, že jedinou odpovědí je vytvořit komunitní kanály podpory, jejichž nedílnou součástí bude důvěra. To nejcennější, co můžou trans Romové najít v prostředí, jako je Mezinárodní romská LGBTIQ konference, je vzájemná podpora – můžou se setkat se členy komunity, která rozumí tomu, čím si procházíte, a můžou si tyto vazby udržet.

Abychom se ke všem těmto výzvám postavili čelem a ukázali na toho pravého viníka, musíme podniknout dva kroky. Prvním z nich je určit prvky v námi obývané společnosti, které vytváří překážky pro naše komunity, a bojovat proti nim.

Na tomto úsilí se musí podílet transsexuální, intersexuální a queer Romové, kteří jsou často nejzranitelnější a kteří budou stát ve středu hnutí za zrovnoprávnění Romů. Romové a další rasové komunity pak musí vést hnutí za zrovnoprávnění transsexuálů. Pokud bychom na životní zkušenosti pohlíželi jako na formu odbornosti, pak budou naše hnutí nejúčinnější, když je povedou lidé s největší odborností. Odmítneme tak propagandu, která přichází ze všech stran a prohlašuje transsexualitu a queer za fenomén bílých lidí, stejně jako rasistickou představu, že Romové by nikdy nepřijali členy LGBTIQ komunity.

Druhým krokem, který je třeba učinit, je přijmout komunitní péči a vytvořit kulturně kompetentní alternativy k systémům péče o duševní zdraví, které naše komunity poškozují. Když se zaměříme na věci, které nás posilují, a projevíme si vzájemnou podporu, nejenže položíme základy pro odolnější budoucí generaci, ale zároveň tím sobě i ostatním připomeneme, že si péči zasloužíme, i když si protiromské a transfobní instituce a hnutí přejí, abychom na to zapoměli.

5. ČÁST: MŮJ PŘÍBĚH: LGBTIQ ROMOVÉ NA BALKÁNĚ

BULHARSKO:

Biser Alekov, Bravo

Romský aktivista Biser Alekov je zakladatelem bruselské organizace Balkan LGBTQIA vzw. Hovoří sedmi jazyky a v různých strukturách se věnuje oblasti komunitního rozvoje. Získal doktorát z romštiny. V Belgii žije od roku 2009.

PŘEDSTAVENÍ KNIHY – shrnutí

Kniha *My Story* přináší osm životních příběhů romských i neromských občanů balkánských zemí, kteří žijí v Belgii. Organizace Balkan LGBTQIA existuje už pět let a při této příležitosti jsme se rozhodli „vyjít s pravdou ven“ a představit vám své zkušenosti coby migranti z balkánských zemí žijící v Belgii.

Kniha pojednává o zkušenostech s vícenásobnou diskriminací v našich rodinách a ve společnosti i diskriminací ze strany institucí. Cílem naší publikace je přiblížit čtenářům, jak se rasismus, vyloučení, dvojí metr, předsudky, anticikanismus a homofobie odrážejí v našem každodenním životě.

Mnozí z nás našli v Belgii domov. Naše problémy však nezmizely. Uvědomili jsme si, že čím více se lišíte, tím více jste vyloučení (i když ty rozdíly sami nedefinujeme). Naše práva na bydlení a zdravotní služby jsou stále omezená a členové naší komunity musí často vynaložit dvojnásobné nebo trojnásobné úsilí, aby vyřešili problémy, se kterými se ostatní nesetkají.

Tuto knihu byste si neměli přečíst jen jednou. Obsahuje velmi silné a emotivní příběhy, které ale také poukazují na určité otázky a řeší problémy různorodých, někdy zapomenutých a někdy neviditelných romských členů LGBTQIA komunit.

V knize se zabýváme těmito problémy:

Výzvy každodenního života členů LGBTQIA komunity. Jejich problémy často začínají doma a pronásledují je pak po zbytek jejich života. S těmito problémy se úspěšně vyrovná jen málo romských zástupců LGBTQIA komunity: „Začaly problémy doma. Otec mě bil a měsíc mě držel zavřeného v pokoji.“

Coming out: Romové často vstupují do společnosti s více než dvěma identitami, což komplikuje jejich vztahy, protože se setkávají se zaběhnutými stereotypy a předsudky. „Můj coming out byl pro rodiče šokující. Byl jsem ve druhém ročníku konzervatoře. Ve stejný den, kdy jsem se rozhodl říct rodičům, že jsem gay, mě na Facebooku našla moje biologická sestra a poslala mi zprávu.“

Uprchlíctví: Mnoho zástupců této komunity se po všech útrapách, kterými prošli, nakonec rozhodne hledat útočiště v zemi, kde jsou práva respektována – ale pak se objeví další překážky spojené se strachem a nejistotou v nové zemi: „Úřednice, která měla na starosti uprchlíky, mi řekla, že mě můžou násilím vrátit zpět na Ukrajinu. Souhlasil jsem, ale řekl jsem jí, že se druhý den vrátím a že si zasloužím šanci dokázat, že tu můžu pracovat, aniž bych byl závislý na sociální pomoci. Měl jsem štěstí. Dostal jsem souhlas.“

Drogy a závislosti: Mnoho členů LGBTQIA komunity vidí v drogách, často vedoucím k závislosti, snadnější způsob, jak uniknout svým problémům. Je nezbytné zavádět preventivní opatření a také zvyšovat povědomí v rámci komunity i ve společnosti. Zranitelnost těchto jedinců vede k ještě větší zranitelnosti v této oblasti (pokud tu lze hovořit o škále): „Jednou jsme dávky smíchali. Vzal jsem si moc GHB a skončil v nemocnici v kómatu. Naštěstí jsem se probudil. Matka si dělala starosti a chtěla vědět, proč jsem to udělal. Pak jsem se jí svěřil, že jsem gay.“

Přístup k informacím: Být intersexuálem bylo za dob komunismu tabu a dodnes o tom mluví jen velmi málo lidí. Intersexuálové stále vedou tajný život v rámci malé komunity. Společnost existenci jejich odlišností neakceptuje. Intersexuálové jsou obklopeni řadou problémů, včetně omezeného přístupu k vlastní zdravotní dokumentaci: „Loni v létě jsem odjel do Bulharska, protože jsem chtěl najít lékaře, kteří mě léčili. Chtěl jsem se zeptat na své dětství a na to, co se dělo s mým tělem. K mé zdravotní dokumentaci mi ale odepřeli přístup. Vedení nemocnice mi řeklo, že pokud chci nahlédnout do svého spisu, mám se obrátit na právníka. Moje dětství je pro mě stále velmi temným obdobím.“

Práva na bydlení: Odmítnout poskytnout přístřeší je porušením základních práv, komunita romských sexuálních pracovníků a pracovníc z řad trans lidí se s tím ale setkává denně: „Ted' si nemůžu najít pokoj k pronájmu. Ne mnoho pronajímatelů pronajme pokoj nebo byt transsexuálové. Důvodem je, že si někdy domů přivedeme klienty, kteří po poskytnutí služby nechtějí jít ven. Dnes se ceny snížily. Pracuji na ulici.“

Obtěžování a nenávistné projevy: Institucionální diskriminace je v balkánských zemích velmi rozšířená a obtěžování členů LGBTQIA komunity je v mnoha strukturách normální a společností dobře přijímané. Je třeba věnovat velké úsilí tomu, aby se lidé naučili s LGBTQIA lidmi vhodně mluvit a jednat: „Doslova každý den jsme spolu byli na policii. Policii jsem volal já. Makedonská policie mi vůbec nepomohla. Sami policisté byli velmi homofobní. Nevím, jestli to bylo tehdejší homofobní vládou, ale když jste nahlásili policii, že vás někdo napadl, protože jste gay, řekli: ‚Samozřejmě, jsi buzna, je normální, že tě lidé napadají.‘ Tohle není normální!“

RUMUNSKO:

Iulian STOIAN, Národní agentura pro práva Romů, rumunská vláda

Iulian je v současné době vedoucím oddělení veřejné politiky Národní agentury pro práva Romů při rumunské vládě a dříve působil jako poradce společných programů Rady Evropy a Evropské unie pro romskou problematiku (programy ROMED a ROMACT v Rumunsku). Předtím získal rozsáhlé zkušenosti v nevládním sektoru jako programový manažer a výzkumný pracovník/expert v oblasti romské problematiky, jako je sociální začleňování, boj proti diskriminaci, obchodování s lidmi a sociální ekonomika, v nadaci Open Society Foundation

a také jako výkonný ředitel Občanské aliance Romů v Rumunsku, což je advokační síť 16 romských nevládních organizací působících v oblasti začleňování Romů. Dříve působil jako ředitel programů v Národním demokratickém institutu pro mezinárodní záležitosti (USA), kde od roku 2006 po dva roky řídil program politické participace Romů v Rumunsku. Má také bohaté profesní zkušenosti v problematice EU, protože pracoval jako koordinátor veřejných služeb a pracovník po styk s veřejností v Informačním středisku Evropské komise v Rumunsku. Posledních 16 let se aktivně věnuje boji za lidská práva a pracuje jako dobrovolník pro nevládní organizace, které se zabývají o zranitelné skupiny, jako je LGBT a romská menšina.

Pražská deklarace – rozběhnutí romského LGBT+ aktivismu v Evropě

Na úvod chci připomenout Pražskou deklaraci z roku 2015, od jejíhož vydání se otázka intersekcionality v souvislosti s romskými anebo LGBT+ komunitami postupně stává předmětem veřejného zájmu. Rada Evropy a Evropská komise si stále více uvědomují problémy, na které poukazují romští LGBT+ aktivisté. Navrhly řadu doporučení, která by členské státy měly zohlednit při vypracovávání veřejných politik nebo vnitrostátních strategií pro začleňování Romů. Toho se podařilo dosáhnout na výkonné úrovni politiky, přičemž je třeba zlepšit přímo propojení s legislativním procesem. Pokud jde o většinovou společnost a povědomí veřejnost, akce Pride pořádané ve většině evropských zemí zavedly zvláštní sekce věnované romským LGBTIQ+ aktivistům a rozvíjí se veřejné debaty a projekty, které mají pomoci dospívajícím i dospělým, kteří potřebují překonat problémy, jimž v naší společnosti čelí, tedy homofobii/transfobii v romské komunitě a existující rasismus v LGBT+ komunitě.

Právní ochrana v Rumunsku

Pokud jde o právní ochranu etnických, sexuálních a genderových menšin v Rumunsku, bylo vydáno mimořádné opatření č. 137/2000, které je v souladu se směrnicemi EU o rasové rovnosti (2000/43/ES a 2000/78/ES) a obsahuje jednu z nejrozsáhlejších definic:

„Diskriminací se rozumí jakékoli rozlišování, vylučování, omezování nebo upřednostňování na základě rasy, národnosti, etnického původu, jazyka, náboženství, sociální kategorie, osobních názorů, pohlaví, sexuální orientace, věku, zdravotního postižení, neinfekčního chronického onemocnění, HIV positivity, kategorie znevýhodnění nebo jakéhokoli jiného kritéria, jehož cílem nebo důsledkem je omezení nebo odstranění uznání, užívání nebo výkonu lidských práv a základních svobod nebo práv uznaných zákonem v politické, hospodářské, sociální a kulturní oblasti nebo v jiných oblastech veřejného života za podmínek rovnosti.“

Rumunské právní předpisy proti diskriminaci chrání komunity, skupiny a jejich jednotlivé členy a zároveň jasně definují přímou a nepřímou diskriminaci, pronásledování a obtěžování. Zákonem stanovené sankce se vztahují také na příkazy k diskriminaci a nedávno (srpen 2020) byla přijata nová ustanovení, která umožňují postihovat *morální obtěžování na pracovišti* (známé také jako *mobbing*), a to formou disciplinárních, správních nebo trestních sankcí v závislosti na konkrétním případě.

Právní rámec se v průběhu času průběžně zlepšoval a pokrývá teď většinu důvodů diskriminace, které mohly vyplynout z praxe, přičemž se stále více uplatňují odrazující opatření (např. zvýšení pokut pro diskriminující skupiny). Rumunské právní předpisy proti diskriminaci také definují vícenásobnou diskriminaci, která představuje přitěžující okolnost trestného činu a zvyšuje tak uplatněné tresty. Zaznamenáno nebo zdokumentováno je však jen málo případů diskriminace z více důvodů. Existují k tomu různé důvody, od nedostatečných znalostí o obětech diskriminace, pokud jde o důležitost uvedení vztahu mezi diskriminací a jejich identitami, včetně jejich intersekcionalních vrstev, až po nedostatečnou citlivost, zájem nebo vzdělávání těch, kteří prosazují právo a kteří ve většině případů při vyšetřovacím řízení ignorují rozměr skutečné nebo vnímané genderové identity, rasové příslušnosti nebo sexuální orientace oběti diskriminace. Příмым důsledkem pak je, že policie, orgány pro rovnost a soudy případy vícenásobné diskriminace nebo intersekcionalní diskriminace nevyšetřují, což přispívá k beztrestnosti těch, kteří se s homofobní, rasovou nebo transfobní motivací dopouštějí diskriminace, trestných činů z nenávisti anebo nenávistných projevů vůči intersekcionalním obětem.

Řada nevládních organizací, včetně rumunského orgánu pro prosazování rovnosti, však již léta pořádá specializovaná školení pro státní úředníky, policisty, státní zástupce a soudce, jak je v různých případech doloženo judikaturou Evropského soudu pro lidská práva Rady Evropy nebo judikaturou Soudního dvora EU v souvisejících věcech, s cílem zlepšit provádění stávajících právních předpisů proti diskriminaci, nenávistným projevům a trestným činům z nenávisti v Rumunsku.

Rumunské právní předpisy proti diskriminaci však neobsahují definici intersekcionalní diskriminace. Možnou definici navrhuje některé nevládní organizace působící v této oblasti (Centrum právních zdrojů, sdružení MozaiQ, ACTEDO a Občanský svaz romské mládeže v Rumunsku). V roce 2020 se v rámci projektu INTERSECT (<https://www.mozaiqlgbt.ro/intersect>) navrhla tato definice intersekcionalní diskriminace: „Když se současně naplní dvě nebo více kritérií, která od sebe nelze oddělit, a může to vést k tomu, že jednotlivci splňující tato kritéria mohou čelit určité formě diskriminace nebo specifickým nepříznivým situacím.“ Příkladem může být romská žena, která je diskrimi-

novaná na trhu práce kvůli svému pohlaví i etnickému původu, nebo situace, kdy se LGBT+ Muslimové potýkají s homofobií, islamofobií anebo transfobií.

Zohlednit intersekcionalní diskriminaci v legislativě je nesmírně důležité, protože tak bude možné odhalit případy diskriminace, které jinak na základě analýzy kritérií diskriminace zůstávají neviditelné. (Viz brožura *Abecedar de antidiscriminare: Etnie, orientare sexuală și identitate de gen din perspectivă intersecțională* na webových stránkách projektu).

Nedávným zlepšením právního rámce v Rumunsku je zákon č. 2/2021 o prevenci a postihu proticikánských akcí/činností a trestněprávní opatření pro proticikánské akce, která jsou specifická a oddělená od opatření postihujících nenávistné projevy a trestné činy z nenávisti.

Zapojení nevládních a komunitních organizací

Projekt INTERSECT byl v Rumunsku realizován v letech 2020–2021 konsorciem nevládních organizací, konkrétně sdružením MozaiQ, Centrem právních zdrojů, ACTEDO a Občanským sdružením romské mládeže v Rumunsku, v pěti velkých městech (Bukurešť, Brašov, Kluž, Jasy a Temešvár). Projekt, do kterého se zapojilo mnoho LGBT+ osob romského původu, včetně mě, se snažil překonat nedostatek informací a shromáždilo se v něm více než 120 svědectví a osobních příběhů LGBTIQ+ Romů. Toto posouzení potřeb bylo doplněno četnými vzdělávacími programy pro zástupce nevládních organizací (Romy, LGBT+ osoby a LGBT+ Romy), místní veřejné orgány a studenty, kteří se účastnili seminářů a informačních kampaní pořádaných v každém z pěti okresů (Bukurešť, Brašov, Kluž, Jasy a Temešvár). V rámci pořádaných workshopů pro studenty a mládež se projekt snaží najít další subjekty, kteří by se zapojili do místních iniciativ a kampaní partnerských organizací. Kromě toho bylo uspořádáno pět školení pro zástupce místních orgánů veřejné správy, z nichž vyplynula obrovská potřeba organizovat specializovaná školení pro úředníky, zejména pro ty, kteří pracují přímo se zranitelnými skupinami, jako jsou sociální pracovníci, zástupci zdravotnických zařízení a policisté. Projekt využil podpory a vytvořil online kampaň proti diskriminaci, do níž se zapojili (romští i neromští) studenti, romská mládež a romská LGBT mládež.

Projekt dále přispěl k rozvoji znalostí v tomto oboru, protože v jeho rámci proběhla průzkumná studie zabývající se diskriminací LGBT osob romského původu a ostatních Romů v Rumunsku, kdy byly tvůrcům politik předloženy osvědčené postupy a případové studie a také soubor doporučení v oblasti veřejné politiky pro budoucí návrhy na změnu a zlepšení stávajících právních předpisů proti diskriminaci.

Národní strategie pro integraci Romů (NRIS) a intersekcionalita v Rumunsku

Národní agentura pro práva Romů je vládní agentura odpovědná za vypracování, řízení a hodnocení veřejných politik pro začleňování Romů v Rumunsku, včetně vypracování národní strategie pro integraci Romů (NRIS).

Strategie NRIS 2022–2027 byla vypracována na základě rozsáhlých konzultací s romskými nevládními organizacemi, romskými aktivisty a romskými odborníky na místní

úrovni, které začaly v únoru 2020. Má šest hlavní kapitol, které se zabývají vzděláváním, zdravotnictvím, bydlením a infrastrukturou, identitou, kulturou a vyrovnáním se s minulostí, a obsahuje také kapitolu věnovanou boji proti diskriminaci, protiromským postojům a nenávisťným projevům.

Akční plán pro boj proti diskriminaci uvedený v NRIS reaguje na intersekcionalní diskriminaci řadou politických opatření, jako jsou: (i) školení pro orgány činné v trestním řízení v oblasti protiromského rasismu nebo etnicky motivovaných trestných činů z nenávisť; (ii) vytvoření a šíření vzdělávacích zdrojů v oblasti prevence a boje proti protiromským postojům pro soukromé i veřejné zaměstnavatele; a (iii) vytvoření online nástroje pro šíření osvědčených postupů veřejných a soukromých zaměstnavatelů v oblasti boje proti rasové, vícenásobné nebo intersekcionalní diskriminaci.

